Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

KOLOVOZ-RUJAN 1941. GOD. IX.

Izlazi mjesečno. – Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

ZAGREB
REVIJA DRUŽTVA ZAGREBČANA
BROJ 8-9 • GOD. IX. • KOLOVOZ-RUJAN 1941.

Dr. Antun Goglia, Zagreb: (Svršetak)

MILKA TERNINA

Iz Münchena pravi Ternina različite umjetničke turnee. God 1896. putuje prvi puta u Ameriku, koju je još osam puta pohodila. Pjevala je u Metropolitan operi u New-Yorku, zatim u Bostonu, Philadelphiji, Washingtonu i Baltimoru. Pjevala je Toscu, Donnu Annu, Valentinu, Aidu, Leonoru u operi Fidelio te sve junakinje u Wagnerovim muzičkim dramama.

U Americi su je osobito cienili i svi su bili uzhićeni njezinom umjetnošću, a kritika joj je priznavala, da je ona najveća pjevačica Wagnerovih djela.

Godine 1898. pjevala je Ternina prvi puta u Londonu na jednom koncertu, a zatim nastupila u »Covent Garden« operi u ulozi Isolde, Sieglinde i Brunhilde, a u Fideliu je prvi puta izazvala pravi entusiasam, te je hladne Engleze oduševila do paroksisma.

U Londonu g. 1900. kreirala je umjetnica T o s c u, koju je dirigirao sam skladatelj P u c c i n i. On je bio tako uznešen njezinim finim i plemenitim shvaćanjem te partie, prekrasnom glumačkom izvedbom i divnim pjevanjem, da je izjavio: » Ni jedna Tosca ne može se uzporediti s Toscom Milke Ternine«.

Englezki pisac H. K l e i n u knjizi: »Great women Singers of my time« (1931) veli, »da je Ternina bila od svih velikih Isolda najoriginalnija u koncepciji, najdirljivija i najganutljivija po svojim ženskim svojstvima, te najjača u psihološkom shvaćanju. Te naročite osebine bile su dominirajući faktori u cieloj galerii bliještavih Ternininih kreacia. Jednom riečju ona je bila sasvim drugačija od svih svojih suvremenica, a ipak ravna najboljima od njih u glumačkoj veličajnosti, dok je nadmašila većinu od njih u jednostavnoj čistoći svojega muzikalnog šarma. Kakav god bio tip uloge, ona je u svakoj dokazala, da je umjetnica najviše kvalitete«.

Kod svećanih igara u B a y r e u t h u g. 1899. kreirala je Ternina ulogu K u n d r y u Wagnerovom »Parsifalu«. Sva kritika jednodušno je isticala, da je genialna Terenina sa svojom Kundry nadkrilila sve svoje izvrsne predšastnice i uznesla cieli muzikalni sviet.

Napokon je Ternina na poziv ruskog carskog para pjevala kod krunidbenih svečanosti u Moskvi.

Povodom trideset godišnjice Terninina prvog angažmana u kr. dvorskoj operi u Münchenu, god. 1920. posvećuje odlični musički kritik A l f r e d v. M e n s i-K l a r b a c h u svojoj knjizi »A l t-M ü n c h e n e r E r i n n e r u n g e n« toj umjetnici članak, u kojem opisuje njezinu umjetničku karieru. O njezinu glasu navodi ovo: »Glas Ternine bio je sopran velikog obsega, izvanredne škole i izgovora, a ponajpače mekan i pun unutarnje topline, koju inače nemaju soprani, čim veću visinu imadu. K tomu pridružuje se istinita i otmena glumačka igra, tako da i najslabija opera, u kojoj je sudjelovala Ternina nije mogla propasti. Dalje navodi: »Ona je bila središte obćeg interesa; nitko se nije mogao oteti njezinoj moći. A što je sve pjevala? Prve uloge bile su Elsa i Leonora (Fidelio). München se zadivio, kako je ona te uloge interpretirala, i kada ih je pjevala sa svjetskim pjevačem F r a n c e s c o m d'A n t r a d e. Pjevala je dalje sve uloge Wagnerovih junakinja, zatim glavne uloge francuzkih i talianskih opera. K i m e n u u operi »Cid« od Petra Corneliusa i D i d o n u u Berliozovoj operi »Trojanci«. Premda je bila ozbiljna, imala je mnogo smisla za humor i graciju. Sveobće presenećenje i uzhićenje nastalo je, kad je Ternina pjevala ulogu F i o r e l i g i u Mozartovoj operi »Cosi fan tutte«, a u operi »Figarov pir« kad je oživotvorila groficu, silna je bila Donna Anna, Euryanta i Valentina.

Najbolje su joj uloge bile Elisabeta i Fidelio (Leonora). Dne 12. VI. 1890. nastupila je svog angažman u kr. dvorskoj operi u Münchenu. Već svojim visokim otmenim stasom bila je podesna za groficu Leonoru, čija je plemenitost duše svietlila i kroz siromašno odielo Fidelia. Velikom ariom, a naročito u prizoru u tamnici potresla je staro i mlado.

A kako su svi uzbuđeni bili, kad je njezina Elisabeta u molbi za Tannhäusera u ritardandu (III. čina započela andante ariu »Gledajte mene djevicu....« Trpko djevičanstvo ovog moguće najnevinijeg Wagnerovog lica i ono njezine interpretkinje — u helenskom prasmislu te rieči — prave aristokratkinje umjetnosti došlo je jedva ikada do tako jedinstvenog izražaja kao u Elisabeti jedne Ternine.

No ona je i ostala Wagnerova ženska lica znala svojim stvaralačkim geniem upravo uzorno utjeloviti.

Ternina nije samo velika, možda najveća, a zacijelo najharmoničnija umjetnica, koju je münchenska opera imala zadnjih 50 godina, nego i znameniti čovjek. Otvorenih očiju gledala je sviet, a pri tom je zadržala visoku realnost koju je posjedovala već na početku svoje kariere.«

No došao je čas, te se Ternina na visini slave morala odreći umjetničkog djelovanja. U mjesecu kolovozu 1906. pjevala je kod svečanih igara u Prinz-Regent kazalištu u Münchenu S i g l i n d u u Wagnerovoj muzičkoj drami »Walküra«, pa nitko nije slutio, da je to bio njezin zadnji operni nastup. Zatekla ju je naime kobna sudbina; popustio joj je nervus facialis (mimički živac) tako, da nikakova operacija nije mogla pomoći. Bez ikakvih oproštajnih svećanosti ostavila je pozornicu, pošto je odkazala ugovorena gostovanja u Njemačkoj i Americi. Povukla se u svoju vilu u Berchtesgadenu, a od god. 1913. nastanila se stalno u Zagrebu.

Prema Mensi-Klarbachu Ternina je, nakon što je napustila kazalište, neko vrieme podučavala pjevanje u Americi, a zatim u Berlinu i Beču. Ona je odgojila više pjevačica, a mnogima je davala koristne upute.

U školskoj godini 1923-24. imenovalo ju je profesorsko vieće d r ž a v n e m u z i č k e a k a d e m i e u Z a g r e b u (danas Akademia glasbe i kazalištne umjetnosti) z a č a s n i m č l a n o m, pa je kao takva upravljala odjelom za solo pjevanje. Prisustvovala je kod izkušavanja glasova prigodom primanja u pjevački tečaj, a sudjelovala je i kod zaključnih i diplomskih ispita.

Godine 1916. od 15. do 21. IV. t. j. od subote prije Cvjetnice pa do uključivo uzkrsnog ponedjeljka izvedeno je u zagrebačkoj katedrali više znamenitih djela crkvene glasbe, koja su bila nepoznata u Zagrebu. Tako je na večernjici od 15. IV. izveden znameniti pjevački kvartet J o s i p a R h e i n b e r g e r a »T r i b u l a t i o n e s c o r d i s m e i«. Pjevali su Terenina, Marta Pospišil-Griff, alt, Jastrzebski tenor i Križaj bas. Osim toga odpjevala je Ternina klasični »A v e M a r i a« od L u i g i a C h e r u b i n i a.

Tom sgodom piše V i k t o r N o v a k u »S v. C e c i l i j i« (1916, str. 128, 129): »Mnogo je već godina, što se je naša zemljakinja povukla iz Talijinog djelokruga, napustivši karieru svoga umjetnikovanja. Umjetnica, koja je u Zagrebu više puta gostovala za vrieme čitavoga svog umjetnikovanja, poštivana je u velike od Zagrebčana. Njezino je umjeće veliko, iako je danas u neadekvatnom razmjeru s nekadašnjom svježinom, jačinom i toplinom njezinog glasa, te još sada djeluje tek načinom interpretacie duhovnih skladbi.«

Kasnije Ternina nije uobće više javno nastupala, već je provodila svoje dane skromno i povučeno u miru svog doma, a u saobraćaju sa svojom rodbinom i prijateljima. Mnogo se bavila u akademii za glasbu i kazalištnu umjetnost, gdje je bila osobito cienjena.

Tvorila je dobra djela na diskretan i otmen način. Tečajem ovog prikaza i iztaknuo sam one priredbe, kojima je čisti prihod namienila u dobrotvorne svrhe.

Hinko Wolf u članku »M i l k a T e r n i n a« u »H r v a t s k o m N a r o d u« (21. V. 1941, br. 98) također iztiče, kako je Ternina uviek podpomagala hrvatske sveučilištarce, a naročito počevši od g. 1935, kada im je osigurala objed i večeru u gostionici »Matejna« u gornjem gradu uz uvjet, da se ne zna za to njezino veliko dobročinstvo.

*

Zagrebčani su vrlo štovali i cienili svoju hrvatsku primadonu, a to su i svakom sgodom pokazivali. Tako su se sjetili god. 1923, da se Ternina pred 25 godina (g. 1898), bila odazvala pozivu intendanta S. Miletića i gostovala u Zagrebu. Tom sgodom primila je umjetnica mnogo čestitaka, a ilustrirani list »D o m i s v i e t« posvetio joj je poseban broj (Br. 6. od 15. III. 1923), u kojem se nalazi prikazano njezino umjetničko djelovanje, a dodane su i mnoge slike različitih njezinih uloga (kao Brunhilda, Isolda, Tosca, Elisabeta, Amelia, Eleonora u »Fideli-u« i Kundry).

God. 1923. u »H r v a t s k o j p o z o r n i c i« (br. od 22. IX.) nalazi se članak pod naslovom: Velike tradicije. K o d M i l k e T e r n i n e. (O tom članku kasnije).

God. 1932. opet se sjetiše naši listovi Milke Ternine. U travnju te godine prošlo je bilo p e d e s e t g o d i n a od njenoga prvog nastupa u hrv. nar. kazalištu na Markovu trgu.

Tako donosi »K u l i s a«, časopis za družtveni život, kazalište, film i sport (10. IV. 1932, br. 11) članak pod naslovom »M i l k a T e r n i n a, p o v o d o m 50 g o d i š n j i c e n j e n o g a p r v o g n a s t u p a«. Pod sličnim naslovom donosi odulji prikaz »T e a t e r«, polumjesečnik za kazalištni i koncertni život (1. IV. 1932, br. 7). U »N o v o s t i m a« (10. IV. 1932, br. 99) pak nalazi se odulji referat pod naslovom: »N a j v e ć a o d s v i h p j e v a č i c a. Povodom 50 godišnjice prvog nastupa gđe Milke Ternine« sa slikom Elisabete. U »J u t a r n j e m L i s t u« (8. IV. 1932) nalazi se odulji članak pod naslovom »Povodom 50 godišnjice nastupa M i l k a T e r n i n a — n a j s l a v n i j a o p e r n a p j e v a č i c a s v i e t a.« U tom članku obrađuju se ove teme: »O slavnoj pjevačici M. Ternini pisalo se i još uviek se piše u velikom svietu samo u superlativima. U vrieme najveće slave nije zaboravila, da je Hrvatica. Partnerica Van Dyka, Slezaka, Carusa, Scotta i dr. Kada je pjevala u Metropolitan operi sva su mjesta bila razgrabljena. Umjetnica živi u Zagrebu, u gornjem gradu.«

Napokon je i prerano umrli hrvatski skladatelj L u j o Š a f r a n e k-K a v i ć (1882—1940) posvetio dičnoj umjetnici spomen-članak, u kojem strukovno opisuje veliko njezino musičko djelovanje. (»O b z o r« 11. IV. 1932).

Povodom s e d a m d e s e t g o d i š n j i c e rođenja umjetnice priredila je »H r v a t s k a Ž e n a« dne 22. I. 1934. akademiju, kod koje je predavala o svečarici hrv. spisateljica J a g o d a T r u h e l k a.[9]) Truhelka opisuje mladost Milke Ternine u školi i prirodi, zatim početak njezine umjetničke kariere i njezino umjetničko slavlje. Naročito iznosi svoje dojmove povodom nastupa Ternine kao Elisabete, koje evo priobćujem:

»Kad se na pozornici otvorila dvorana u gradu Wartburgu i pojavila Elisabeta, od glave do pete jedno jedinstveno kraljevsko dostojanstvo i veličanstvo što se ne nauči, nego mora da je prirođeno, — već onda bila nam je ta pojava puna obećanja rietkog doživljaja. I počne ona da koraca, polako, odmjereno, ogledavajući se po dvorovima, a pod pratnjom musike, i — musika nije strujala samo iz orkestra, musika je bila svaka kretnja umjetnice-djevice, toga najčišćeg ženskoga lika, što ga ima valjda u svoj musičkoj-dramskoj umjetnosti. A musika nada sve bile su i ruke, što su se počele razkriljivati i dizati neizrecivo plemenitom kretnjom na pozdrav davno neviđenog doma... i pošto podiže glas svoj i propjeva: »Zdravo da ste dvori sveti«... to nije bila samo musika rieči i kretnje, to je za nas bilo mnogo više: Tu je naša Milka, čedo naše zemlje, potresno i uzvišenim izrazom pozdravljala s v o j d o m i z a v i č a j h r v a t s k i, u koji se eto vraćala nakon mnogo vremena.«

*

Dne 18. V. 1941. umrla je Ternina nakon kratke teške bolesti. Kako je skromno živjela, tako je ostala dosljedna u svojoj oporuci, odbijajući svaki sjaj pogreba i samo je zaželjela, da joj nad otvorenim grobom odpjeva hrv. pjev. družtvo »K o l o« hrvatsku himnu »Liepa naša domovino« i da se umjesto vienaca daruju opredieljene svote u dobrotvorne svrhe. Povodom smrti Ternine obdržavan je dne 19. V. u velikom kazalištu žalobni zbor, komu su prisustvovali svi članovi Hrv. državnog kazališta i na kojem je intendant prof. Ž a n k o toplim riečima spominjao pokojnicu.

Sprovod je bio dne 21. V. u 11 sati prije podne. Sprovodu prisustvovali su. dr. M i l e B u d a k, doglavnik i ministar bogoštovlja i nastave i ravnatelj pododsjeka za književnost, umjetnost i tisak Z l a t k o G r g o š e v i ć, sve osoblje Hrv. drž. kazališta na čelu s intendantom prof. Žankom i direktor opere S. Stražnicki, prof. sbor akademie glasbe i kazalištne umjetnosti, članovi ravnateljstva Hrv. glasb. zavoda, zastupnici različitih musičkih i kulturnih ustanova te mnogi prijatelji i štovatelji pokojnice.

Odar je bio pokriven hrvatskom trobojnicom. Na grobu odpjevana je po želji pokojnice hrvatska himna.

Ternina je položena u grob uz svoga tetka Janka Jurkovića i tetku Lauru.

---

[9]) Vidi: »S v. C e c i l i j a« 1934 (str. 7).

Uprava Hrvatskog državnog kazališta, da se što više oduži uspomeni velike hrvatske umjetnice M. Ternine, priredila je dne 20. VI. 1941. velikuizložbu uspomena, vezanih s njezinim umjetničkim djelovanjem. Izložba priređena je u foyeru Hrvatskog državnog kazališta (velika sgrada). Sve predmete za izložbu pripremio je i ukusno razmjestio štovatelj umjetnice član zagrebačke drame g. Mato Grković.

Tu su smješteni razni predmeti i umjetnine, koji su usko vezani s osobom i umjetničkim djelovanjem umjetnice, ali koji imadu i veliku vriednost za poviest hrvatske opere. Ti predmeti smješteni su u više vitrina.

Izložene su različite fotografie umjetnice u privatnom životu i u različitim ulogama. Interesantna je fotografia učenica škole Wimberger, koju sam već spomenuo, zatim slika M. Ternine s tetkom Jurković. Tu vidimo različite počastne diplome, pozdravne poslanice, koje je dobila od različitih družtava i ustanova, različita pisma velikana na polju umjetnosti te pjesama, koje su izpjevali hrv. pjesnici Ivan Trnski i dr. Franjo Marković povodom nekih svečanih priredaba.

Nalaze se ovdje različiti srebrni i jedan zlatan lovor vienac, koji je umjetnica dobila od obćine grada Zagreba; različite vrbce s vienaca, koje je dobivala u Evropi i Americi; zatim odlikovanja, koja je primila od ruskog i njemačkog cara, te bavarskog kralja.

U jednoj vitrini su različite fotografie svjetskih umjetnika s posvetama; tako slika slavnog tenora Carusa, violinskog velikana Jana Kubelika, operne pjevačice Lili Lehmann, talij. skladatelja Leoncavalla i drugih, zatim pisma skladatelja Puccinia, Cosime Wagner te medalje, koje je dobila od različitih ustanova, tako zlatna medalja bečkog konservatoria.

Izloženi su akvareli engleskog slikara Percy Andersona, na kojima je on zasnovao kazališne kostime Ternine. Tu se nalazi više kostima, a naročito dva i to za Isoldu iz I. i za Toscu iz II. čina. Ove kostime poklonila je Ternina našem kazalištu god. 1925. O tim kostimima izjavila je umjetnica[10]):

»Ne dajem teatru svoje kostime za to, što bi oni bili skupocieni. Nego zato, što su oni dio mene same, nešto što od moje umjetnosti ostaje za mnom dovieka. Ja volim svoje kostime, bavila sam se s njima mnogo, zamišljala ih, suradjivala kod njihovih kreacia, oni su ostvarenje mojih shvaćanja različitih partija i lica, oni su mise-en-scene moje uloge, ostvarenje mojih osjećaja, — i zato ih ostavljam za unučad poznu. Uviek sam se bavila kostimima i smatram, da je to jedan izdašni studij, kojim bi se trebala svaka pjevačica i svaka glumica mnogo baviti. Moje je kostime

[10]) Vidi: »Hrvatska Pozornica«. Sezona 1925—26. 22. IX. 1925. br. 4. (Tjednik za kazališnu kulturu. Zagreb. Naklada tiskare Narodnih Novina.) Velike tradicije: »Kod Milke Ternine« str. 51.

doduše zamišljao engleski slikar Percy Anderson, ali ja sam oduviek izvršivala toliko duhovnog djelovanja na slikare i scenografe, da su oni kistom sliedili moje shvaćanje. Stekla sam veliko izkustvo, pazeći uviek pomnjivo na to, kako moji kostimi djeluju na gledaoce. Pazila sam i na to, da kostim ne bude samo savršen korelat mom shvaćanju uloge, nego i na to, da kostim bude za cielu sliku, cieli čin; morala sam se moći savršeno kretati, stupati, okretati, padati, ustajati, a da ništa ne smeta mojoj glavnoj akcii.«

Glede spomenutog kostima za II. čin Tosce priča umjetnica ovo: »Kad sam imala prvi put pjevati »Toscu« u Londonu pod ravnanjem Puccinia, kazala sam mu, da ću u II. činu imati crni kostim ukrašen zlatom i tirkizima. Kad je Puccini vidio tu haljinu nije bio zadovoljan, jer su sve Tosce u II. činu nosile bielu haljinu. No Ternina nastupila je ipak u crnoj haljini, a kad ju je Puccini vidio, bio je oduševljen i zamolio ju, da je i dalje nosi.«

Veoma zanimljiv je njezin notni materijal, koji je ona upotrebljavala u izvršivanju svoje umjetnosti. Većinu toga poklonila je državnoj musičkoj akademii u Zagrebu.

U jednom kutu foyera nalazi se i jedan dio radne sobe Ternine, a izložena je prekrasna srebrna vasa, dar američkih Hrvata i zlatni pehar, koji je umjetnica upotrebljavala u izvedbi opere »Tristan i Isolda«.

Izložbu otvorio je u prisustvu vodstva Hrv. drž. kazališta, predstavnika hrvatskih kulturnih i prosvjetnih ustanova i ljubitelja umjetnosti i štovatelja umjetnice, — intendant Hrv. drž. kazališta g. prof. Žanko liepim govorom, u kojem je naglasio velike umjetničke vrline velike pokojnice.

Doglavnik i ministar bogoštovlja i nastave g. dr Mile Budak razgledao je izložbu u pratnji intendanta a tumači su bili g. dr Branko Gavella i g. Mato Grković.[11])

Na večer dana otvorenja te izložbe bila je u Hrv. drž. kazalištu »svečana priredba uspomen Milke Ternine«.

Priredbi je prisustvovao Doglavnik ministar za bogoštovlje i nastavu dr. Mile Budak, te zastupnici kulturnih i prosvjetnih družtava, kao i veliki broj prijatelja i štovatelja umjetnice.

Ponajprije je prvak hrvatske drame Dubravko Dujšin krasnoslovio »Odu smrti« od Petra Preradovića. Iza toga je orkestar Hrvatske državne opere pod vodstvom Lovre Matačića svirao II. stavak III. Simfonije L. Beethovena. M. Grković je iza toga održao zanimljiv prikaz o značenju i djelovanju pokojnice. Za vrieme predavanja projicirane su na pozadini pozornice slike uloga velike umjet-

[11]) Vidi: »Hrvatski Narod« (21. VI. 1941. br. 127); »Novi List« (21. VI. 1941. br. 53) i »Deutsche Zeitung in Kroatien« (21. VI. 1941. br. 59).

nice o kojima je Grković govorio. Čitao je i više ociena znamenitih muzičkih kritika o djelovanju velike umjetnice.

Napokon pjevano je uz orkestar više odlomaka iz Wagnerovih muzičkih drama, u kojima je pokojnica slavila slavlje po cielom svietu. Gdja Vilma Nožinić pjevala je ariu Leonore iz Beethovenove opere »Fidelio« i ariu Elisabete iz Wagnerove opere »Tannhäuser«, a gdja Tea Labaš ariu Tosce iz istoimene Puccinieve opere, dočim je g. Josip Križaj odpjevao iz Wagnerove muzičke drame »Walküra« — »Watanov oproštaj i čar vatre«. Občinstvo je imalo osjećaj, kao da su Wagnerove rieči u Križajevu predavanju bile upravljene pokojnici. Spomenuti orkestar je odsvirao i Predigru i smrt Isoldinu iz Wagnerove muzičke drame »Tristan i Isolda«. Občinstvo je oduševljeno odobravalo.

Glasbeni list »Sveta Cecilija« (lipanj 1941) donosi povodom smrti Milke Ternine odulji članak pod naslovom »Milka Ternina, Uspomeni velike operne pjevačice«. Istim povodom donosi »Hrvatska Revija« (br. 6. od g. 1941) na uvodnom mjestu topao nekrolog velikoj hrvatskoj umjetnici, u kojem se ističe njezino hrvatstvo. Dodana je njezina slika. Nekrolog se svršava riečima:

»Hrvatska Revija« kao glasilo najstarije, stogodišnje narodne kulturne ustanove »Matice Hrvatske« s dubokim se pietetom klanja nad svježim grobom

Milke Ternine,

koja je i svojim žarkim rodoljubljem i svojom umjetnošću i svojim čovještvom osigurala častnu i trajnu uspomenu u cielom Hrvatskom narodu.

Vječna slava Milki Ternini!

Ivan Ulčnik:

ZANIMLJIVA SLIKA CRKVE SV. MARIJE OD POHODA

Prigodom kobnog potresa dne 9. studenoga 1880., Zagreb je pretrpio veliku štetu. Najviše je stradala naša stara Katedrala. U njoj se uobće nije mogla obavljati služba Božja. Gotovo kroz pet godina obavljala se

Marijana Jakabffy-Mücke: **»Pohod Blažene Djevice Marije Elizabeti«.**

katedralna služba u stolnoj župnoj crkvi Sv. Marije od Pohoda. Nakon što je katedrala u većem dielu popravljena svečano je otvorena dne 8. studenoga 1885.

Stolna župna crkva sv. Marije trebala je popravka. Tadanji njen brižni župnik i kanonik Franjo Budicki[1]) počne crkvu popravljati. Naročito je nastojao da se stara slika »Majka Božja pohadja Elizabetu«[2]) zamieni novom. U tu svrhu čitamo u »Katoličkom Listu« broj 43 od 1886. »Hvalu i prošnju«, kojom stolni župnik Budicki pozivlje dobre i pobožne ljude, naročito Zagrebčane, da doprinesu za popravak župne crkve, koja je posvećena na čast Materi Božjoj pod imenom: »Pohoda Marijina«.

Kanonik Franjo Budicki

Budicki ističe, da crkva nema odgovarajuće slike za glavni žrtvenik. Za liepu sliku, koja bi bila dostojna jedne gradske crkve glavnog grada, traži jedan slovenski umjetnik u Ljubljani 800 forinti. Crkva imade malene dohodke, pa nije moguća, da tu svotu smože. Budicki moli ostale novine, da ovu »Hvalu i prošnju« objave. Sabirne liste će se putem novina objavljati. Doista, u narednim brojevima »Katoličkog lista«, a tako i u zagrebačkim novinama, čitamo, da se naročito Zagrebčani rado odazivlju pozivu požrtvovnog župnika. Kroz kratko vrieme sakupila se liepa svota.

»Obzor« od 20. studenoga 1886. javlja da su popravak crkve Sv. Marije preuzeli poznati zagrebački graditelji Jambrišak i Tassoti. Oslikanje crkve obavit će tada najbolji zagrebački slikar Hase. Vjerojatno će se već predstojećeg Božića u obnovljenoj crkvi slaviti Narodjenje Spasitelja.

»Obzor« od 20. prosinca 1886. javlja, da je crkva Sv. Marije dne 19. prosinca svečano predana službi Božjoj. Posvetu je obavio sam župnik i kanonik Franjo Budicki, uz asistenciju više redovnika Franjevaca. Svečanosti je prisustvovao gradski načelnik i dvorski savjetnik Nikola Badovinac s više gradskih zastupnika.

Na dan posvećenja crkve nije još na glavnom oltaru bilo nove slike. Budicki je izradbu slike »Pohod Blažene Djevice Marije Elizabeti« povjerio zagrebačkoj slikarici Marijani Jakabffy rođenoj Mücke. U svrhu izradbe slike naročito za prikaz likova Sv. Marije i Elizabete uzela je slikarica za modele tadanje dvie ugledne Zagrebčanke. Za Sv. Mariju bila je model Marija Prikril[3]), tada poznata i obljubljena članica zagrebačke

---

[1]) Budicki Franjo rodio se je 2. listopada 1825. u Zagrebu od oca Mihajla, bačvarskog obrtnika, u negdašnjoj Marovskoj ulici (kasnije Masarikova br. 10). Nakon svršenih srednjih škola podje u Zagrebačko biskupsko sjemenište. Po svršenim bogoslovskim naukama bude 1845. zaredjen. Prvu misu odslužio je u crkvi sv. Vinka u samostanu sestara Milosrdnica. Odmah bude namješten za vjeroučitelja u školi istog samostana. Radi slaba zdravlja napusti zvanje vjeroučitelja te godine 1851. podje za kapelana u Mače. Iste godine u mjesecu studenom pridieljen je uredničtvu »Katoličkog Lista«. Kada koncem 1852. taj list bude obustavljen, Budicki podje početkom 1853. za kapelana u Veliku Goricu. Malo zatim godine 1854. postaje kapelanom kod sv. Petra u Zagrebu. Ujedno je bio nadstojnikom nauka u nadbiskupskom sirotištu. Godine 1863. postaje župnikom u Kupčini. U istom vremenu postaje prisjednik nadbiskupskog Duhovnog stola. Godine 1873. postaje župnikom u Crikveni. Godine 1880. imenovan je kanonikom zagrebačkim. Odmah preuze dužnost katedralnog župnika sv. Marije od Pohoda. Godine 1886. izabran je predsjednikom Društva sv. Jeronima. Godine 1894. dobiva čast opata Blažene Djevice Marije.

Na 15. srpnja 1898. proslavio je Budicki 50-godišnjicu misnikovanja. Tom zgodom odslužio je svečanu misu u crkvi sv. Vinka, gdje 1845. prvu misu služio.

Budicki bio je čuvar Prvostolne crkve; pod njegovom upravom 1902. dovršena je njena obnova, koja je započeta 1879. Istom zgodom Budicki u »Katoličkom Listu« od 1902. na strani 180 i 390 objavljuje prihode i rashode upotriebljene za obnovu Katedrale. Trošak obnove izvana, kao i crkveni namještaj, iznosio je 1,147.155 forinti.

Kanonik Franjo Budicki bio je u političkom pogledu uviek pravi Hrvat. Tudjinskom režimu nije nikada htio služiti. Prigodom gradskih izbora 1883. izabralo ga je zagrebačko neodvisno građanstvo u drugom izborništvu drugog kotara za gradskog zastupnika.

Budicki je i kao svećenik bio uzoran. Kao 80-godišnjeg starca vidjelo bi ga se, kako vrši sve crkvene dužnosti. Umro je 18. travnja 1908. u svojoj dugogodišnjoj kaptolskoj kuriji broj 8.

Podatke o njegovom životu crpili smo iz djela zagrebačkog kanonika i poviestničara dra Ljudevita Ivančana, ostavljenog u rukopisu pod naslovom: »Historia Canonicorum Zagrabiensium«, strana 1273.

[2]) Buntak Franjo u svojoj knjizi »Župna crkva sv. Marije«, navodi, da je već godine 1705. na gornjem dielu glavnog oltara stajala slika »Majke Božje koja posjećuje Elizabetu«.

[3]) Život i rad Marije Crnadak-Prikril donieli smo u »Reviji Zagreb« broj 11 i 12 od godine 1939.

opere, koja se 1887. udala za sisačkog odvjetnika dra Vladimira Crnadka. Za sv. Elizabetu bila je modelom gospođa Laura Jurković,[4]) supruga vladinog savjetnika i poznatog književnika i pjesnika iz Ilirskog doba, Janka Jurkovića.

»Katolički List« od 14. siečnja 1887. br. 2 javlja, da će nova slika »Marijin pohod« biti vjerojatno o predstojećoj Sviećnici (2. veljače), na velikom oltaru smještena. Ovo se obećanje nije ispunilo. »Katolički list« od 24. ožujka 1887. javlja, da će slika sigurno biti o predstojećem Uskrsu gotova i na veliki oltar smještena. Ujedno se javlja, da je gradsko zastupstvo na sjednici 7. ožujka 1887. odobrilo za popravak crkve sv. Marije iznos od 500 forinti. Vjerojatno je slika o Uskrsu dogotovljena i nad glavnim oltarom smještena.

Na slici vidimo Sv. Mariju kako sjedi (Marija Prikril), te prima poklon sv. Elizabete, koja pred njom kleči (Laura Jurković). Iza sv. Marije stoji sv. Josip, kojeg model nije poznat.

Gospođa Marija Crnadak-Prikril, koja još danas u Zagrebu u visokoj dobi živi, pripoviedala je piscu ovog članka jedan događaj o slici »Marijina Pohoda«. Kada je sliku slikarica Jakabffy dogotovila, pregledao ju je stolni župnik Budicki. Tom prilikom naročito je promatrao lik sv. Marije. Promatrajući neko vrijeme, Budicki usklikne: »Pa to je naša Prikrilica!« Naravno da mu je prisutna slikarica to potvrdila. Budickiju se slika jako dopala, te je izjavio, kako mu je naročito drago, da su modeli uzeti iz uglednog zagrebačkog družtva.

Po završetku slike odužila se Jakabffyca svom modelu Mariji Prikril, te je portretirala. Ovu uljenu sliku iz godine 1887. ovdje donosimo.

Jakabffyčina slika »Pohod Bl. Djevice Marije sv. Elizabeti« visila je nad glavnim oltarom crkve Sv. Marije sve do godine 1923. Tada je novu sliku istog značenja za glavni oltar naslikao profesor Ivan Tišov. Slika je poklon obitelji Arko, čiji su se članovi rodili i krstili na području župe sv. Marije.

---

[4]) Jurković Laura rođena je u Vukovaru 1842., od oca Josipa Smekala, ravnatelja dobara grofa Eltza u Vukovaru. Njena majka potjecala je iz poljske obitelji Moščinski. Po tadanjem običaju školu je svršila u Pečuhu. Laura je bila vrlo obrazovana te je govorila više jezika. Već u 15. godini udala se za upravnog činovnika Janka Jurkovića, koji je konačno službovao kod zemaljske vlade u Zagrebu u svojstvu odsječnog savjetnika. Janko Jurković poznat je hrvatski književnik, koji je u mladim godinama sudjelovao u Ilirskom pokretu.

Laura Jurković bila je tetka i pomajka nedavno preminule velike hrvatske umjetnice i operne pjevačice Milke Ternine. Nakon smrti supruga (umro 1889.), posvetila se Laura Jurković sasma Ternini, te s njom proputovala gotovo svu Europu, a bila je na više umjetničkih putovanja u Americi.

Laura Jurković umrla je 17. kolovoza 1925. u sanatoriju u Grazu.

Stara Jakabffyčina slika stavljena je iza glavnog oltara. Ponudjena je različitim vanjskim župama, ali je nitko ne htjede preuzeti, jer je bila prevelika. Konačno je preuzme kanonik Stjepan Korenić, koji je pokloni župi svog rodnog mjesta u Bosiljevu. Za uzvrat kanonik Korenić pokloni crkvi sv. Marije novčani dar od 500 dinara. Stara slika »Marijina Pohoda« smještena je u gradišćansku kapelu »Majke Božje Snježne«.

Marija Crnadak-Prikril kao kraljica Margareta de Valois u Mayerbeerovoj operi »Hugenotti«. Fotografirano po uljenom portretu od Marije Jakabffy-Mücke, (foto Griesbach i Knaus)

Pisac ovih redaka upozorio je osnivača i čuvara Diecesanskog muzeja kanonika dra. Kamila Dočkala, da bi Jakabffyčinu sliku valjalo spremiti u Diecesanski muzej i to s razloga, što je izradjena u Zagrebu u doba kada su crkvene slike većinom iz vana naručivane. Nadalje se na slici vide dvie ugledne zagrebačke gospodje, pa time slika ulazi u zagrebačku prošlost. Dr. Dočkal je s razumievanjem uvažio ovo razlaganje i izaslao

povjerenika Diecesanskog muzeja g. Stanka Senečića u Bosiljevo. Njemu je uspjelo sliku za muzej pribaviti. Slika je nakon toga očišćena, te će se doskora smjestiti u novim proširenim prostorijama Diecesanskog muzeja.

Ovom zgodom moramo istaknuti da je Diecesanski muzej smješten u nekoliko soba prvog kata kanoničke kurije na Kaptolu br. 27. Velikom i upravo idealnom požrtvovnošću osnivača i čuvara Diecesanskog muzeja kanonika dra. Kamila Dočkala, predmeti su u sadanjem muzeju uzorno smješteni. Vitrine i ostali muzealni namještaj, ako i nisu razkošni, ipak

Laura Jurković rođ. Smekal.

su vrlo ukusno načinjeni. Obišavši tih nekoliko soba sadanjeg muzeja dobivamo ugodan dojam i osvjedočenje, što se požrtvovnim radom može postići. Kako smo saznali, dru Dočkalu obećane su prostorije u Kaptolskoj kuriji br. 4, gdje će se muzej proširiti i tako za prvo vrieme moći izložiti velik broj dragocjenih predmeta, koji nam predstavljaju veliko umjetničko i antikvitetno blago naše Nadbiskupske diecese. Naravno da je takvo proširenje muzeja samo privremeno riešenje njegovog daljnjeg opstanka. Odlučno će biti onda, kada se bude podigla gradjevina Diecesanskog muzeja. Naš skroman priedlog bio bi, da se palača tog muzeja podigne u Nadbiskupskom vrtu, gdje bi mu u skladu s okolicom i divnom prirodom

bilo najodličnije mjesto; ujedno bi tim glavni grad Nezavisne Države Hrvatske Zagreb dobio novi kulturni ukras, koji bi domaćem i strancu pokazao naš prosvjetni napredak. Nadajmo se, da će se ova naša želja doskora ostvariti.

Nakon što smo opisali jedno umjetničko djelo zagrebačke slikarice Marije Jakabffy-Mücke, osvrnut ćemo se na njen životopis, kao i na rad njenog oca Josipa Franje Mückea, koji je svojedobno u Zagrebu bio poznat svojim slikarskim radom.

MARIJANA LUDOVICA MÜCKE rodila se 18. veljače 1845. u Vukovaru od oca Franje i majke Ane rođene Panian. Na krstu joj je kumo-

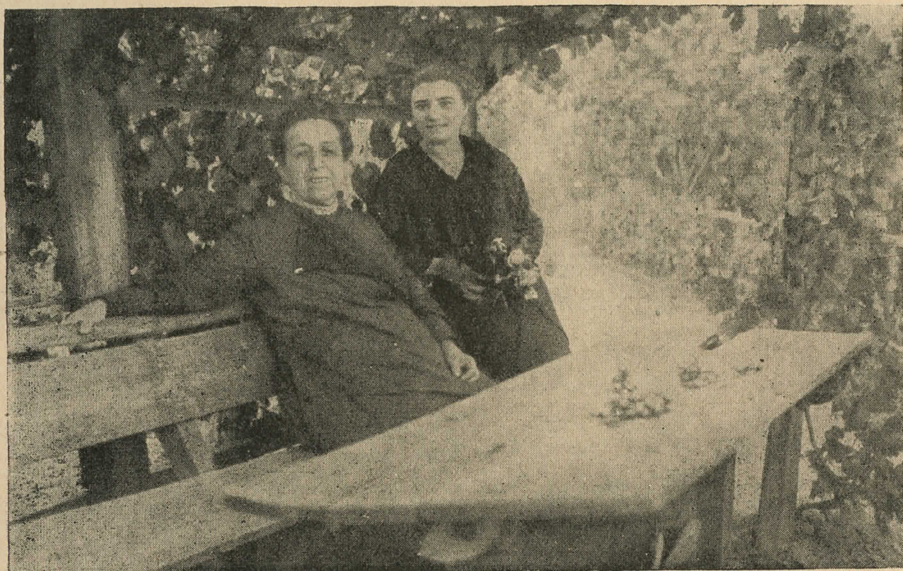

Marijana Mücke udata Jakabffy. Prama uljenom portretu izradjenom po njezinom ocu J. F. Mückeu god. 1871. Original se čuva u Strossmayerovoj galeriji slika.

vala Josipa Smekal iz Novog Vukovara, majka kasnijeg Marijaninog portreta Laure udate Jurković. Već u ranoj mladosti pokazivala je Marijana volju za slikanje, koju umjetnost je učila kod svog oca. Kasnije je svog učitelja — oca — gotovo nadmašila u slikarskoj umjetnosti. Putovala je mnogo Italijom. Na jednom takvom putovanju upoznala se sa časnikom trgovačke mornarice Ivanom Jakabffyem, s kojim se 24. travnja 1871. u Zagrebu vjenčala. Tom zgodom su joj kumovali vladin savjetnik Ivan Jurković i Stjepan Vrbanić. Nakon udaje Marijana je otišla iz Zagreba vjerojatno u Pečuh, gdje je njezin suprug posjedovao jedno dobro. Jakabffy je nesretno svršio. Na jednom pomorskom putovanju zapalio mu se paro-

brod i potonuo. Ta velika nesreća tako je na Jakabffya djelovala, da je poludio i umro 28. prosinca 1877. u budimpeštanskoj ludnici, u 43. godini.

Nakon muževe smrti Marijana Jakabffy vratila se u Zagreb i nastanila se u Jurjevskoj ulici br. 8. Iz Zagreba se preselila u Pečuh, da se zatim povrati u Zagreb. Njen slikarski rad u Zagrebu nije mnogo poznat. Ona je pravila mnogo portreta za slavonsku vlastelu, naročito po Sriemu, gdje je od prije imala poznanstva s tamošnjim uglednim obiteljima. Godine 1890. vjenčala se u Zagrebu s financijalnim tajnikom Ladislavom Božićem, koji je tada službovao na Rieci. Poslije prevrata 1919. Božić bude kao financijalni ravnatelj umirovljen, te se preseli na svoje dobro u Sotin.

Marijana Božić prije udova Jakabffy rođ. Mücke u starijim godinama.
Fotografija snimljena u Sotinu.

Dne 18. svibnja 1919. umre u Sotinu Marijana Božić-Mücke u 72. godini, te je sahranjena u grobnici obitelji Božić.

Ladislav Božić bio je dobar slikar amater. Slikanje je učio kod Mückeovog učenika Ferde Quiquereza. U Zagrebu u stanu njegove druge supruge imade liepih Božićevih radnja.

Ladislav Božić potječe iz stare slavonske graničarske plemićke obitelji iz Vukovara. Plemstvo su dobili od cara Franje II. Marko Božić kapetan u Petrovaradinu te njegova braća Silvester i Anton. Ovi su bili sinovi Josipa Antuna Boxicha i Marije Ane rođene Relković de Ehrendorff, vjerojatno sestre hrvatskog pisca, pjesnika i carskog kapetana Matije Antuna pl. Reljkovića. Plemićka diploma glasi od 26. kolovoza 1794.

U »Militer Schematismu« od god. 1818. dolazi Boxich kao nadporučnik kod graničarske pješačke pukovnije br. 8 u Novoj Gradiški. Andrija Boxich djed Ladislavov upisan je kao gradjevni adjunct kod Prve karlovačke graničarske vojne direkcije. Njegov sin Ivan Božić bio je dugogodišnji načelnik obćine Sotin.

Godine 1923. Ladislav Božić se po drugi puta oženio s Dragicom Felbinger unukom Bartola Felbingera, koji je po imenu i starim zagrebačkim gornjogradskim gradjevinama u Zagrebu poznat. Ladislav Božić naglo umre 15. listopada 1928. u Sotinu, par dana prije, nego što je htio da se u Zagreb stalno preseli. On je naime u Palmotićevoj ulici kupio kuću, gdje i danas stanuje njegova udova.

JOSIP FRANJO MÜCKE. Iz molbe Josipa Franje Mückea od 16. ožujka 1872., kojom moli pravo gradjanstva sl. i kr. glavnoga grada Zagreba uz oprost od taksa, vidi se, da je Mücke rođen 1819. u Horvat-Atatu u kraljevini Ugarskoj. U Hrvatskoj je živio od godine 1845. i to najprije u Djakovu i Osieku, a od godine 1865. u Zagrebu. U molbi Mücke piše: »Pokorno podpisani slikarski je umjetnik i za hrvatsku historiu te umjetnost kako si laskati smije dobro zaslužan, te odlikovan sa srebrnom kolajnom po Visokoj Vladi«. Nadalje spominje, da ga je bečko ministarstvo odlikovalo visokim pozivom, te je slikao Njegovo c. i kr. Apoštolsko Veličanstvo Franju Josipa I.

Gradsko zastupstvo na sjednici 11. travnja 1872. § 5. imenovalo je Mückea pravim gradjaninom grada Zagreba, uz gradjansku taksu od 24 forinti. Dne 18. travnja položio je gradjansku prisegu u ruke podnačelnika Pavla Haca. (Gradski arhiv br. 1679—1872).

Dr. Izidor Kršnjavi u »Hrvatskom kolu« godište 1905., u članku »Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba«, osvrće se na slikara Mückea, koji je tada stanovao u Osieku. Dr. Kršnjavi piše, da je Mücke bio dobar slikar. Tako je jednom kod njega vidio krasan portret grofice Eltz. Kršnjavi se tom zgodom divio Mückeovoj vještini. Pitao ga, zašto uviek tako ne slika. On odgovori, da tako dobro slika samo onda, kada ga dobro plate. Godine 1868., kada je Mücke već bio u Zagrebu, našao je dr. Kršnjavi kod njega kćer Marijanu te njegova učenika Ferdu Quiquereza. Dr. Kršnjavi kaže, da mu se tada Mückeove radnje nisu toliko svidile kao prije u Osieku. Ipak je Mücke imao dosta posla, naročito su Zagrebčani kod njega naručivali portrete. Dr Kršnjavi piše, da je Mückeova kći Marijana imala više slikarskog talenta nego njen otac, ali ipak se nije dovinula do visoke umjetnosti, jer joj je ne dostajala dobra škola. Za Ferdu Quiquereza kaže dr. Kršnjavi, da je bio talentiran, ali Mückeova škola nije bila dovoljna za većeg umjetnika.

Mücke se odvažio na slikanje dogodjaja iz hrvatske poviesti. Dr. Kršnjavi u svom članku piše, da se Mücke na taj posao dao bez velike spreme.

Služio se jednim manequinom, to jest velikom lutkom, kojom se služe slikari kada hoće da proučavaju nabore. Njegov učenik Ferdo Quiquerez komponirao je te slike, a Mücke ih je pomoću manequina izradio. Slike iz poviesti po mišljenju dra Kršnjavija nisu umjetnički mnogo vriedile. Ipak hrvatska javnost je tada željno tražila takove slike. Bilo je to godine 1868, u doba kada se je sklapala nesretna hrvatsko-ugarska nagodba. Vlada bana baruna Levina Raucha računala je s raspoloženjem javnosti, te je iz zemaljskih sredstava kupila Mückeove slike za Narodni muzej. (O toj narudžbi biti će kasnije pobliže govora). Dr Kršnjavi konačno kaže o Mückeu, da njegove slike kao i njegovih slikarskih drugova Zaschea i Karasa, koje se nalaze u Narodnom muzeju, predočuju primitivno stanje zagrebačke slikarske umjetnosti u pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća.

Prigodom prve gospodarske izložbe u Zagrebu godine 1864, Mücke je iz Osieka izložio svoje radnje. U knjizi »Erste dalmatinisch-kroatisch-slavonisch Ausstellung in Agram« upisani su Mückeovi izložci pod brojem 3615. Iz popisa vidimo da je izložio slike: »Osiečku citarašicu«, »Bili ili ne bili«, portret »grofice Franciske Pejačević rođ. Esterhazy«, »Franjo Josip I.«, »Jedno diete«, »Isus na Križu«, »Ecce Homo«, »Sveta obitelj«, »Slavenski Apostoli« i još neke manje slike.

Pod brojem 3616 izložila je njegova kći Marijina sliku »Prva briga«.

»Agramer Zeitung od 3. studenoga 1865. hvali Mückeove slike. Dalje isti list piše, da će Mücke doskora napustiti Osiek i preselit se u Zagreb, gdje će svoj umjetnički rad nastaviti. Pisac izriče želju, da Mücke bude u Zagrebu dobro primljen. »Agramer Zeitung« od 5. prosinca 1865. priopćuje, da je Mücke otvorio slikarski atelier u Kepertovoj kući na Savskoj cesti. Njegova najnovija slika »Der Rastlbinder« umjetnički je dobro ispala.

Biografski leksikon austrijske carevine dra Konstantina Wurzbacha iz god. 1863. spominje slikara Mückea te kaže, da je godine 1869. u Zagrebu izložio različite slike iz života. Kukuljević u svom »Slovniku umjetnikah jugoslavenskih«, u kojem su upisani i neslavenski umjetnici, o Mückeu nije ništa pisao.

»Pozor« od 13. ožujka 1867. priobćuje, da je Mücke izradio prvu sliku od 12 historijskih slika. Po toj slici izradit će se prva litografija. Nadalje isti list piše, da Mücke u našoj domovini uživa liep glas, što su dokazale njegove slike na prošloj zagrebačkoj izložbi. On se je latio posla, u kojem ga je naša domovina dužna podupirati. Svi napredni narodi imadu svoju poviest sastavljenu u albumu slika. Mücke je odlučio izdati 12 slika hrvatske poviesti počam od »Dolaska Hrvata« do »Smrti Bana Petra grofa Zrinjskoga«. Prvu sliku je dogotovio, te je u »Dvorani« u Opatičkoj ulici izložio. Tamo je može svatko bezplatno pogledati.

Molbom od 13. studenoga 1867. obraća se Mücke Namjestničkom Vieću, da se od njega preuzmu dvie slike iz hrvatske poviesti i to: »Dolazak Hrvata u današnju njihovu domovinu« i »Savez župana Ljudevita sa Slovenci proti Frankom«. Ciena slikama bijaše 1000 forinti. Mückeova molba primljena 14. studenoga 1867. pod br. 16.209, na žalost je škartirana.

Namjestničko Vieće obraća se Jugoslavenskoj akademiji, da ona dade svoj sud o Mückeovim slikama. Akademija dopisom od 6. svibnja 1868. br. 99 daje povoljan sud, te se izjavljuje za nabavu slika, naročito iz razloga, što Mücke kani u Zagrebu utemeljiti slikarsku i rezbarsku učionicu. Namjestničko Vieće obaviešćuje Mückea dopisom od 10. svibnja 1868. br. 6137, da je ono sklono kupiti njegove dvie slike, naročito zato, da podupre domaću umjetnost.

J. F. Mücke: **»Dolazak Hrvata«.** Fotografija po izvornoj slici, koja se nalazi u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Medjutim za narudžbu postoje dvie zaprieke. Prva je, da prostorije za muzej nisu još opredieljene, pa nema prostora za smještenje slika. Druga je zaprieka nedostatak novčanih sredstava. Mora se čekati na sastav budućeg zemaljskog proračuna. Međutim je Mücke u istom riešenju Namjestničkog Vieća pozvan, da ponudu svojedobno potakne.

Nakon neuspjele ponude kod Namjestničkog Vieća Mücke se obraća na Hrvatski Sabor. Mückeova molba bude ustupljena saborskom peticio-

nalnom odboru. Ovaj odbor pozove Izidora Kršnjavia kao strukovnjaka za slikarstvo, da se izjavi o umjetničkoj vriednosti Mückeovih slika. Kršnjavi se obrati na tadanjeg uglednog zagrebačkog fotografa F. D. Pommera, da i on sudjeluje u prosudjivanju Mückeovih slika.

O prosudjivanju Mückeovih slika Kršnjavi podnosi izvještaj od 23. rujna 1868. U izvještaju Kršnjavi preporuča ponudjene slike te dodaje ovo:

»Zahtievi estetike što ih znanost umjetnika stavlja jesu: jedinstvo, kraj tog ipak bujnost fantazije. Izraz mora biti živahan i korektan, material mora tehnikom biti svladan.«

J. F. Mücke: »Savez župana Ljudevita sa Slovenci proti Frankom«. Fotografija po izvornoj slici, koja se nalazi u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

»Ako uzmemo ove slike g. Mückea po tom mjerilu suditi, naći ćemo, da zadovoljuju svim rečenim zahtievom«.

Kršnjavi preporuča, da se uz sada ponudjene dvie slike kupe i ostalih 10. Kršnjavi naročito ističe: »jer to mogu posvjedočiti, da je g. Mücke veledobrih svojstva slikar, koj bi mogao znamenitih rezultata postići da ima materialne podpore. Materialnu mu pomoć treba za modele, za historičnu odjeću i putovanje u veće gradove na študium uzornih slika starih veleuma.«

Na Kršnjavievom izvještaju dopisao je drugi stručnjak fotograf Pommer: »Istoga sam mnienja i ja pokorno podpisani.« (Saborski arhiv br. 204-1868.).

Mückeovu molbu sa stručnjačkim mišljenjem Kršnjavia i Pommera raspravio je peticioni odbor dne 25. rujna 1868., pod predsjedanjem narodnog zastupnika Miroslava Kraljevića. Stvoren je zaključak, da se Mückeova ponuda Saboru preporuči i ponudjene slike nabave. Potreban novac uzet će se iz domaće konkurencionalne zaklade.

Na sjednici Hrvatskog Sabora 26. rujna 1868. raspravljalo se o priedlogu peticijalnog odbora. Tom zgodom razvila se zanimljiva rasprava, iz koje se vidi shvaćanje naših nekadanjih narodnih otaca za slikarsku umjetnost.

Izvjestitelj zastupnik Ladislav Thaller preporuča priedlog peticijalnog odbora. Narodni zastupnici: Petar Horvat i Ante Stojanović predlažu, da se Mückeova ponuda odputi proračunskom odboru za 1869.; tada će se vidjeti, hoće li slike moći platiti. Zastupnik Aurel Kušević predlaže nabavu Mückeovih slika, čime bi se domaćeg umjetnika poduprlo. Zastupnik Robert Zlatarović izjavljuje se za priedlog zastupnika Horvata. Zastupnik Ljudevit Vukotinović predlaže, da se Mückeove slike za Narodni muzej kupe, jer su dobro i vješto uz mnogo truda izradjene. Medju ostalim Vukotinović kaže: »Dakle u tom obziru ne možemo što debatirati, nego mislim, da u kratko želju izrazimo da mi vještaka toga i umjetnika želimo podupirati, da ne klone duhom, te svoje domorodno dielo nastavi. Namjestničko Vieće preporuča kup slika, zato predlažem da Visoki Sabor odmah odluči da se Mückeove slike nabave.«

Zastupnik Horvat ne slaže se s Vukotinovićem, već kaže, da ovaj predmet nije tako prešan. Zastupnici: Stjepan Jančo i Miroslav Kraljević govore za Vukotinovićev priedlog. Ističu da Mücke izdaje 12 dogodjaja iz naše poviesti. Umjetnika valja u njegovu poslu podupirati, inače će duhom klonuti.

Zastupnik Stojanović bio bi za nabavu slika, ali ipak drži, da se najprije treba brinuti za muzeje, zatim za druge koristne stvari, a onda tekar za umjetnost. Predlaže, da se ovaj priedlog otisne i među zastupnike razdieli.

Saborski predsjednik stavlja najprije na glasanje Stojanovićev priedlog o tiskanju priedloga, što većina odklanja. Zatim je prihvaćen priedlog peticijalnog odbora da se slike kupe. (Čuju se glasovi: »Svi primamo!«)

Nakon glasovanja predsjednik proglašuje, da će se slike kupiti iz konkurencionalne ili iz koje druge zaklade. (Iz stenografskog zapisnika godine 1868., strana 221—223).

Saborskim dopisom od 27. rujna 1868. br. 205 javlja se Namjestničkom Vieću saborski zaključak, da se dvie Mückeove ponudjene slike za 1000 for. nabave i predaju Narodnom muzeju.

Opisat ćemo daljnje dogodjaje iz zagrebačke prošlosti, koji su u vezi s umjetničkim radom Mückeovim.

Naše nekadanje najstarije zagrebačko družtvo Streljana održalo je 30. siečnja 1869. glavnu skupštinu. Tu je za streljačkog pukovnika izabran tadanji hrvatski ban barun Levin Rauch. Nadmeštrom izabran je gradski fizik dr. Aleksandar Mraović. Na odborskoj sjednici Streljane zaključeno je da se streljačka dvorana ukrasi slikom novoizabranog pukovnika baruna Raucha. Sliku bi izradio slikar Mücke, a platila bi se iz doprinosa, koji su sabrani medju članovima. Medjutim je supruga baruna Raucha, Antonija bar. Rauch rodjena grofica Sermage Streljačkom družtvu poklonila banovu sliku. Sada družtveni odbor zaključi da se iz sabranih doprinosa umjesto banove slike dade Mückeu izraditi slika kralja Franje Josipa I. Ova slika resila je družtvenu dvoranu prigodom kraljeva dolaska u Zagreb. Tom prilikom je kralj prisustvovao 13. ožujka 1869. svečanom pucanju na Streljani. (»Narodne Novine« od 1., 12. i 18. veljače te 13. ožujka 1869.). Kraljeva slika visila je pod baldahinom, gdje je kralj primio odličnike Streljačkog družtva.

»Narodne Novine« od 20. veljače 1869. donose da je Gradsko zastupstvo na sjednici 16. veljače 1869. br. §. 5, kod J. F. Mückea naručilo uljene slike kralja Franje Josipa I. i njegove supruge kraljice Jelisave. Tadanji gradski načelnik Makso Mihalić s Mückeom načini ustmenu pogodbu, koju Gradsko zastupstvo na sjednici 12. travnja 1869. § 5 odobri.

Mücke upravlja na gradsko poglavarstvo dopis od 1. listopada 1869., kojim javlja, »da sam svršio one dvie slike njihovih c. kr. apost. Veličanu kraljevskom ugarskom odielu krunisanja i u onoj veličini, u kojoj ih je slavno načelničtvo ovog slob. i glavnog grada naručilo«. Za obadvie slike, (bez okvira), Mücke je primio 1200 forinti. (Gradski arhiv br. 1292, 2818, i 3664-1869.).

Slike kralja Franje Josipa i kraljice Jelisave izradjene su po Mückeu u naravnoj veličini. Do prevrata 1918. bile su u viećničkoj dvorani. Nakon toga su skinute i okrenute spram ograde iza načelničke stolice.

Hrvatski musikolog Franjo Ks. Kuhač u svojoj knjizi »Vatroslav Lisinski i njegovo doba« na strani 141. priobćuje da je Mücke u sedamdesetim godinama uljenim bojama naslikao Vatroslava Lisinskog. Već prije toga je Lisinskiev prijatelj Franjo Župan u Pragu godine 1850. krajonom naslikao Lisinskoga. Ta slika dodje u ruke Hedvige Štergerove rodj. Banek. Lisinskiev ujak Vjekoslav Pretner teškom je mukom došao do ove slike. Na Županovoj slici Lisinski je kao mladić od 20 godina. Mücke je kod izradbe

Lisinskieve slike upotriebio Županovu sliku, a poslužio se podatcima, koje je dobio od Lisinskievog prijatelja i zaštitnika Adalberta Štrige. Ljudi, koji su Lisinskoga dobro poznavali, tvrdili su, da ga je Mücke izvrstno pogodio. Mücke nije mogao Lisinskieve slike prodati. Ne zna se, kamo je slika kasnije dospjela.

Dr. Franjo Rački 23. lipnja 1871. piše Narodnom muzeju, da je više prijatelja umjetnosti dalo priloge za sliku biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Sliku je izradio slikar Mücke, te za nju traži 80 fornti, što mu je iz sabranih doprinosa izplaćeno. U ime doprinosnika Rački je sliku izručio Narodnom muzeju.

Iz spisa Narodnog muzeja br. 27 od 2. travnja 1871. vidi se, da je po odredbi zemaljske vlade povjeren Mückeu poravak i čišćenje 30 različitih slika poviestnog značenja.

Prigodom prvog sastanka hrvatskih učitelja u mjesecu kolovozu 1871. priredjena je izložba učila u prostorijama realke na Griču. Izložbu je rukovodio Ljudevit Modec. Izložena su različita školska učila, umjetne slike i drugi predmieti. Fizikalne sprave izložio je zagrebački ljekarnik Mittelbach. Josip Kneisel, kasniji intendant zagrebačkog kazališta izložio je konservirane ptice, leptire i školjke. Klobučarski trgovac Ljudevit Geresdorfer izložio je različite životinjske sirovine za pravljenje šešira. Izloženi su ručni radovi, te pedagoške knjige u različitim jezicima.

Izim navedenih izložaka, izložene su i slike različitih umjetnika. Medju njima nalazio se i Mücke. On je pobudio osobitu pažnju svojom velikom slikom »der Lumpensammler«. Izložio je više slika iz prirode s različitim životinjama. Bile su tu dvie slike njegove kćeri Marijane Jakabffy, koja ih je označila podpisom »Marijana«.

Izložba je otvorena 19. kolovoza 1871. u prisuću hrvatskog bana Kolomana pl. Bedekovića, koji se naročito zanimao za Mückeove slike. Još su prisustvovali odjelni predstojnik dr. Mirko pl. Šuhaj, gradski načelnik Dragutin pl. Cekuš, vojni zapovjednik Mollinary te mnogo zagrebačkog obćinstva, kao i vanjskih učitelja. (Prama »Narodnim Novinama« i »Agramer Zeitungu« od 19. kolovoza i sliedećih dana 1871.)

Vriedno je spomenuti dva vrlo uspjela portreta, koje Mücke slikao u Zagrebu oko god. 1874. i to: Đuru Crnadka uglednog zagrebačkog gradjanima i dugogodišnjeg podnačelnika, te njegovu suprugu Mariju rodjenu Čavrak. Ove slike nalaze se u posjedu njihovog unuka Velimira Crnadka.

Ovdje smo priobćili o Mückeovom umjetničkom radu u Zagrebu. Poznato je da je Mücke u Osieku i u ostalim mjestima iztočne Slavonije izradio mnogo portreta tamošnje aristokracije. Pokojna naša umjetnica Milka Ternina, bila je u posjedu triju Mückeovih slika. Godine 1844. Mücke je naslikao Lauru Jurković (još kao dvogodišnje diete), što je straga na

slici označio. Zatim je načinio portret Josipa i Terezije Smekal (roditelji Laure Jurković).

Oko godine 1875. preseli se Mücke u Pečuh, gdje je 1. kolovoza 1883. umro. Ostavio je kćer Marijanu i sinove Stjepana i Franju. U imeniku učenika narodnog zemaljskog glasbenog zavodu u Zagrebu za školsku godinu 1867. upisan je Mücke Stjepan kao učenik prvog razreda za gusle. Drugi sin Mücke Franjo upisan je, da je učio frulu.

Posljednjih godina boravka u Zagrebu Mücke je s obitelju stanovao u Dugoj ulici broj 278 (danas broj 36), u II. katu. U istoj kući s Mückeom stanovao je Ivan Schneider, poznati zagrebački knjigoveški obrtnik. Kako taj naš sugradjanin i danas u visokoj starosti pri dobrom zdravlju živi, to nam je pripovijedao, kako se on slikara Mückea i njegove kćeri Marijane dobro sjeća. Imao je prilike, da ih promatra u njihovom umjetničkom poslu. Gosp. Schneider se sjeća, kako je kod Mückeovih bilo uviek veselo, naročito kad bi se primila koja veća svota za naručenu sliku. Živilo se dosta boemski, ali ipak na otmjen način. Mückeov dom pohadjali su i ostali tadanji zagrebački slikari naročito Ferdo Quiquerez, koji je s Mückeom često dijelio dobro i zlo. Mückeu dolazili su i ostali ugledni ljudi, naročito prijatelji slikarske umjetnosti. Mückeov dom bio je uviek pun posjetnika, koji su tu obitelj voljeli i poštivali.

*

Neka nam naši čitatelji oproste, što smo ovaj članak produljili. U prvom redu upoznali smo se s jednom starom crkvenom slikom. Zatim sa zagrebačkom slikarskom obitelju Mücke, kao i s imenima, koja su s njima stajala po ženidbi u vezi. Isto tako dotakli smo se i drugih imena, koja sa sadržajem ovog članka stoje u vezi. Dobro je, da smo ovaj dielak zagrebačke prošlosti prikazali, jer smo tako zaboravi oteli zagrebačke sličice, koje bi vjerojatno ostale nepoznate. Baš takvi makar na oko neznatni dogodjaji nama Zagrebčanima su dragi, jer prikazuju kako se je u Zagrebu u prijašnje doba gojio duh kulture i napredka.

Dr. Franjo Bučar:

STARI ZAGREBAČKI ŠPORTSKI PORTRETI

Kada je Ministarstvo prosvjete u Beču izdalo već g. 1848. nalog, da se imade u svim školama bivše Austro-Ugarske monarhije uvesti i tjelovježba, pozvao je ravnatelj tadanje gornjogradske Akademijske gimnazije u Zagrebu na Katarinskom trgu Josip Premru, koji je upravo došao iz riečke gimnazije u Zagreb, **Fridrika Singera,** koji je bio dotada učitelj gimnastike na riečkoj pomorskoj akademiji, da preuzme obuku iz gimnastike u gimnaziji. Singer je došao u Zagreb dne 2. veljače 1859, te je preuzeo podučavanje iz gimnastike u gimnaziji, realci i preparandiji. U gimnaziji se vježbalo u velikoj svečanoj dvorani u I. katu kao i danas, te u vrtu, sada dvorištu zavoda, gdje bi se postavile neke gimnastičke sprave. U tom vrtu bio je u ono vrieme zdenac te klupe i nasadi, što je danas već sve nestalo, tek je preostalo nekoliko drveta. Singer je otvorio i svoju privatnu školu za tjelovježbu u lievom prizemlju tadanje realke (sada sgrada banskog stola), na Strossmayerovom šetalištu ili Južnoj promenadi. Tu je ljeti znao izvesti svoje djake na Promenadu gdje su vježbali hodne vježbe. Odjeveni su bili u posebno odielo od ruskog platna. Obuka je u školama bila neobligatna, te je Singer dobio od c. kr. Namjestništva 100 for. godišnje nagrade. Imućniji učenici plaćali su 30 novč. mjesečno dok su siromašni bili oprošteni. Već prve godine bilo je u gimnaziji oko 100 učenika a vježbali su po 3 s. na tjedan u 3 odjela. Sve to je zabilježeno u izvještaju tadanje gimnazije.

U Singerovoj gombaonici vježbao je i g. 1874. utemeljen »Hrvatski Sokol«, kojemu je Singer bio prvim učiteljem i vodjom. Podučavao je s njemačkim terminima, jer je bio Niemac iz Beča. Njemački termini još su se dugo u Zagrebu održali, dok nijesu dolaskom novog učitelja Čeha Franje Hochmana, praškog Sokola, bili zamienjeni s hrvatskim nazivljem, kod čega je poglavito sudjelovao i učitelj vježbaonice Andrija Hajdenjak. Singer je stanovao u svojoj školi na Strossmayerovom šetalištu, te je tamo i umro ugušivši se plinom. Singer bio je ujedno i prvi pokopan gradskim troškom na novo otvorenom Centralnom groblju na Mirogoju, gdje mu je Hrvatski Sokol postavio spomenik. Dan njegovog pokopa uzimao se je obično krivo dne 1. studenoga 1876, uistinu je pokopan dne 7. studenoga, kako je to zabilježeno i u matici mrtvih župe Sv. Marka. Singerova slika se žalibože nije sačuvala, makar je on sigurno kod različitih zgoda takodjer fotografiran, poglavito kod vatrogasaca ili u preparandiji i u kakvoj skupini.

Singer je pokopan u II. razredu polja br. 1. Sprovod bio mu je veličanstven, jer je došlo mnogo svieta da vidi prvi sprovod na Mirogoju. Iz

bolnice Milosrdne braće ili »Palancegera« u tadanjoj Špitalskoj a sada Gajevoj ulici, krenula je velika povorka u 4 s. poslije podne preko Jelačićevog trga, Kaptola i Nove Vesi. Sudjelovale su sve škole s učiteljima, gradsko zastupstvo i poglavarstvo te mnogi Singerovi učenici. Sprovod je priredio Hrvatski Sokol s vatrogascima, kod kojih je Singer bio počastnim članom. Hrvatski Sokol pozvao je kroz novine svoje članove da prisustvuju sprovodu u što većem broju u sokolskim odorama. Uz lies su sa svake strane stupali po pet Sokola i vatrogasaca s bakljama. Na čelu povorke bio je sokolski barjak. U pol šest sati zapjevali su preparandi tužaljku nad grobom a u ime Hrvatskog Sokola govorio je mladi pravnik Ivan Vončina istaknuvši Singerove zasluge za Hrvatski Sokol i tjelovježbu u Zagrebu. Zatim su pojedinci, Sokoli, vatrogasci i škole položili vijence uz svjetlo bakalja, jer je već nastala tama. Iza toga se velika povorka razišla uz poklik: Slava prvom stanovniku Mirogoja! Na groblju su nosili Singerov lies njegovi vježbači iz Hrvatskog Sokola. Drag. Hinterhober, koji je još živ, Hinko Hranilović, Armin Hojnik te Kovačić, a društveni vienac je nosio gradski inž. Milan Lenuci.

Singer je u svom zavodu uveo i prvu sportsku granu u Zagrebu i to mačevanje, koje se je ipak tada još vrlo primitivno podučavalo.

*

Isti dan, kada je Singer došao u Zagreb, doputovao je i učitelj plesa iz Rieke **Pietro Coronelli.** Ovaj je došao s tamošnje pomorske akademije na poziv baruna Ambroza Vranyczanija, koji ga je pozvao da kod njega u palači na Katarinskom Trgu, kasnijoj palači grofice Buratti, a danas reprezentativan dom gradske općine, održi plesni tečaj za njegovu kćer Klotildu i njezino društvo. Coronelli je iza toga ostao stalno u Zagrebu i utemeljio svoju poznatu plesnu školu u staroj Streljani na početku Tuškanca, gdje se danas nalazi Urania kino. Njegov potpuni naslov glasio je: »baletni meštar, učenik venecijanske škole, bivši učitelj plesa c. kr. Pomorske akademije na Rieci te gradski učitelj plesne umjetnosti u svim zavodima glavnog zemaljskog grada Zagreba«. Coronelli je u otmenim krugovima održao mnogo privatnih tečajeva, te je njegova plesna škola kao i škola pristojnog ponašanja, naročito za đake, bila prva u Zagrebu. Ta se škola po njegovoj kćeri Elviri održala i do danas. U Coronellievoj školi učila se je francuzka četvorka i salonski plesovi tako: Polonaise, menuett, bečki valcer, mazurka, brzopolka i drugi.

Coronelli je takodjer sastavio iz hrvatskih narodnih plesova Hrvatsko salonsko kolo u šest slika na isti način, kao što imaju Česi svoju salonsku Besjedu, te posebnu narodnu četvorku Sokolku za tadanje glasovite sokolske plesove, koje je on uviek kao i sve veće zagrebačke plesove ravnao. Osim toga je Coronelli svoje plesne tečajeve priredjivao svake

godine i u provincialnim gradovima u Hrvatskoj i Slavoniji i to poglavito djačke tečajeve, što njegova škola još i danas nastavlja. Coronelli je prvi udesio Kolo,*) koje se je plesalo u Zagrebu već za ilirskih vremena

na zabavama u tadanjoj »Dvorani«, danas sgradi Stola sedmorice. Izašao je dapače i opis tog Dvoranskog kola u Zagrebu u tiskari Ljudevita Gaja, nepoznatog datuma.

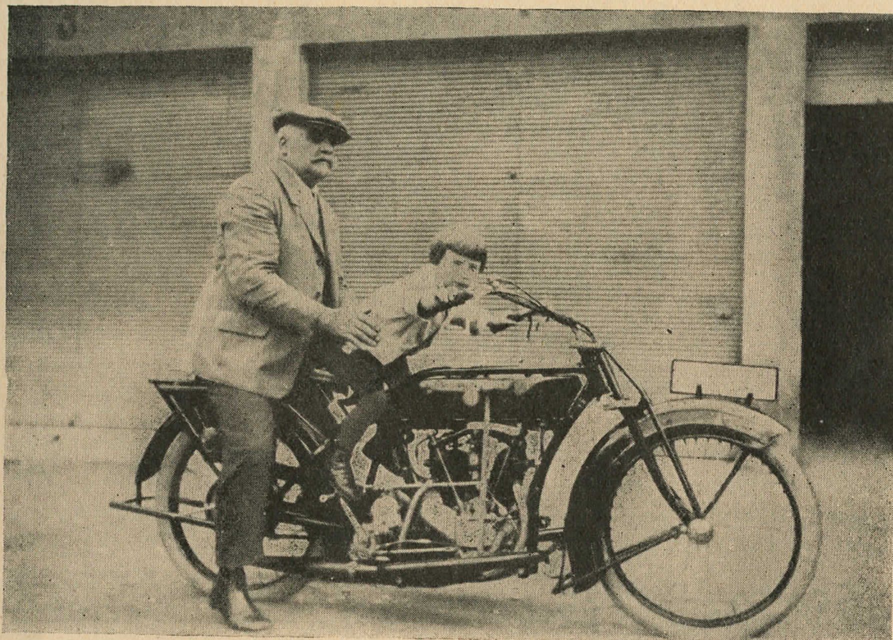
*

Ivan Dirnbacher, prvi tvorničar bicikla u Zagrebu, rodio se je 13. XII. 1858. u Frohnleitenu kod Graza od gradjanske obitelji. Kao mlad mehaničar radio je u 80-tim godinama u tvornici Aibel u Grazu, te se je već tada počeo baviti novim biciklističkim sportom te pravljenjem bicikla. G. 1895. došao je u Zagreb, te se je etablirao na Preradovićevom trgu br. 6 pod imenom I. hrvatska tvornica dvokolica Ilyria. Tu je iskonstruirao prvi bicikl u Hrvatskoj, koji je prozvao Kroatia i Ilyria a proizvodio je bicikle i za utrke, za ceste, za dame i tandem-kotače, Dirnbacher je uzprkos velike konkurencije stranih tvornica bicikla, tako Puch iz Graza, Styria iz Steyera, Dienkopf iz Njemačke iz Bielfelda, te Peugeota iz Parisa, ipak

*) Kolo vježbalo se dapače privatno za nastup na javnim plesovima. Tako se spominje u članku od Laszowski-Deželića st. u »Dnevniku Dragutina Rakovca« u »Narodnoj Starini«, da se 13. siečnja 1843 obdržavaju »Tanzstunde« kod Franje Zengevalla, biskupskog suca ili župana, na Harmici br. 30, u sgradi gdje je bila otvorena Prva Hrvatska štedionica. Na mjestu stare Zengevallove kuće sagradjena je palača Gradske štedionice, dio Gradske kavane.

znatno raširio svoj posao te je preselio svoju tvornicu u Margaretsku ulicu br. 14.

Koturaški šport se je tada sve više širio, a namjesto visokog kotača s jednim visokim i jednim malim kotačem, došli su naskoro kotači marke Kengeru i Safety tipa s oba jednako visoka kotača. Dirnbacher je radio samo ove s jednim kotačima te je počeo upotrebljavati najprije na kotačima Dunlop gumu, na koji način se je vožnja na biciklima znatno olakšala i usavršila. Dirnbacher je bio i izvrstan praktični vozač te se je mnogo

vozio s prvim našim biciklistima, tako Mirkom Botheom, Ferdom Budickim, Emilom Menigom i s oba Mihelića. Bio je članom I. hrv. družtva biciklista, a kasnije i klubova Sokol, Velocitas, Orao i Slaven u Zagrebu, te članom Steyer Radverbanda od g. 1887. u Grazu, a još danas posjeduje i čuva sve znakove ovih klubova. (Na izložbi za industriju u Londonu g. 1896. dobio je Dirnbacher zlatnu kolajnu s redom, što takodjer još danas posjeduje i čuva). 1892. izabran je u Hrv. biciklističkom klubu »Sokol« počastnim članom te je dobio i počastnu diplomu. 1900. počeo se je Dirnbacher baviti i motorima te je dobio zastupstva iz Njemačke. 1915. preselio je svoju tvornicu, koju je sada znatno povećao, u vlastitu kuću u Gundulićevoj ulici br. 21, koju on još sada preko 45 godina vodi zajedno sa svojim sinom Ivanom. Tu je Dirnbacher otvorio trgovinu motornih vozila i dvokolica sa automehaničkom radionicom, u kojoj imade i garažu

za automobile. Dirnbachera, koji je danas već u visokoj starosti, ali još uviek vrlo agilan i radin, sjećamo se vrlo rado mi svi stariji biciklisti u Zagrebu koji je prodavao najbolje kotače i svima ih nama popravljao i kod sviju priredbi biciklista vrlo revno sudjelovao.

*

Ladislav Beluš, trgovac u Zagrebu, rodjen je u Csurgo u Madžarskoj g. 1835. kao sin upravitelja dobara kneza Festetića. Trgovačku školu svršio je u Varaždinu, gdje je bio poslije namješten kod veletrgovine Tomazi. Kada je bila g. 1867. svjetska izložba u Parisu, pohodio je Beluš izložbu, a kako se je već rano zanimao za šport, dovezao je sobom prvi tricykl u

Zagreb, gdje se je sada stalno nastanio i preuzeo trgovinu speceraja »Kod crnoga cucka« (Bei schwarzem Hund) u Dugoj ulici br. 781, a danas Radićevoj br. 13. Trgovina mu je dobro uspjevala te je tamo držao kao i danas buffet, za onda nešto novo, u kojem je goste dočekivao pravi mali crnac iz Zanzibara po imenu Diego Maria Santjago de Sangora, kojega je doveo iz Afrike neki kapetan trgovačke mornarice u Zagreb, a Beluš preuzeo. Mladi i poletan trgovac Beluš doskora se je dobro snašao u Zagrebu, jer je imao samo fine delikatese, čaj, kavu i vina iz inozemstva, tako iz Englezke, Transwala, Njemačke i Italije. Gosti su mu bili časna

gospoda iz Kaptola, Gornjeg grada, te plemstvo, tako i sam ban Khuen Hedervary. Doskora je Beluševa trgovina došla na glas kao i neke odlične trgovine, tako Mondekarova, Bošnjakovićeva, Dolovčakova i druge.

Beluš se je doskora kao ugledni gradjanin stao baviti i gradskim komunalnim pitanjima te je bio i medju onim odličnim članovima, koji su prvi osnovali zagrebački Merkur 1873. Beluš je bio izvršujućim članom Hrvatskog Sokola i Kola, Hrvatskog planinarsko družtva i I. Hrvatskog biciklističkog družtva. Tako je on bio u vezi s odličnim planinarima Schlosserom-Klekovskim, Staglom, Sollarom, Crnetićem, Lukom Dečakom, apotekarom Königom, te je s njima planinario i biciklirao. Kada je B. iz Pariza donio tricykl, vozio se je na tom težkom kotaču i kasnije jednostavnijem velosipedu Zagrebom i okolicom s Botheom st. i ing. Lenuciem, koji su svi kasnije prošli na visoki kotač (Hochrad) i na praktičnije niske kotače. B. je bio u vezi i s grofom Schlippenbachom, koji je bio iz Njemačke, a u Zagorju imao rodjake, te bio vanredni klizač tadanjeg doba. Zajedno su izposlovali kod tadanje Generalkomande u Gornjem gradu na Jezuitskom trgu, da je dozvolila, da se u dvorištu komande uredi privatno klizalište za otmjene krugove i gradjanstvo, što je on izveo na vlastiti trošak.

Da se što više popularizira klizački sport u Zagrebu uredio je B. g. 1876. opet na svoj trošak prvo javno klizalište na prostoru, gdje se danas nalaze sgrade Hrvatskog Sokola i Kola. Ovo prvo Beluševo klizalište preuzelo je doskora g. 1878. I. Hrvatsko Sklizalačko družtvo, koje još danas postoji kao Zagrebačko klizačko družtvo na Miramarskoj cesti. B. se je i kasnije sve do svoje starosti zanimao za klizački, biciklistički i turistički sport te je svakako vriedna osoba starog Zagreba, koje zasluge se ne smiju zaboraviti. Umro je 1. VIII. 1890. u Zagrebu.

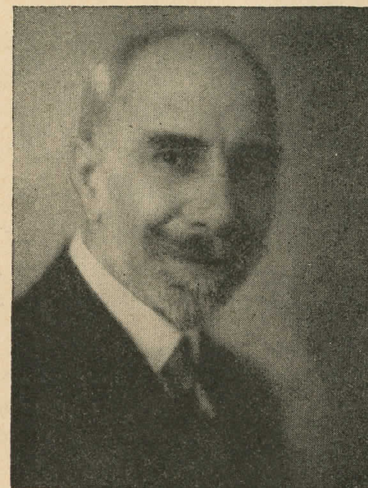
*

Mirko Bothe rodio se u Zagrebu 1867. od oca veleindustrijalca, a posvetio se nakon svršene realke i akademie u Zagrebu industriji. Rano se je stao zanimati za sportove, jer mu je bio i otac poznati pionir sportova u starom Zagrebu. U 80-tim godinama vozio se je Bothe senior s Belušom i Lenucijem još na primitivnom velosipedu tvrde gume dapače i u Sisak.

Mirko Bothe pokušao je takodjer još s vožnjom na velosipedu, ali je doskora prešao na visoki bicikl, koji je imao još tvrdu gumu a ne pneumatik. S takovim biciklom s jednim visokim, a drugim nizkim kotačem, načinio je B. dapače i oveće ture, tako do Trsta, Venezije a jedamput i iz Beča preko Semeringa, Graza i Rogaške Slatine te Zagorja u Zagreb, za što je trebao samo jedan i pol dana.

B. je postao revnim članom i odbornikom I. hrvatskog družtva biciklista te Saveza hrvatskih biciklističkim družtava. Sudjelovao je na utrci oko Zrinjevca još na visokom kotaču u vožnji na 10 klm. te je dobio prvu nagradu za prvenstvo Trojednice. Sudjelovali su još poznati biciklisti Solar, Heinzel, Knez, Budicki i drugi. S visokog bicikla prešao je doskora B. na nizku dvokolicu s pneumatikom, te je prisustvovao mnogim trkama u zemlji i izvan Hrvatske, poglavito u Beču i Grazu.

Javljao je o zagrebačkim vrlo uspjelim utrkama kao stalni dopisnik u sportske novine u Beč i München, te se je mnogo brinuo da su u Zagreb došli mnogi biciklistički prvaci izvan Hrvatske, tako Abel i Lurion iz Beča, Huilet iz Belgie, braća Schneider iz Graza i mnogi drugi. Utrke su se obdržavale na starom trkalištu na Koturaškoj cesti, koje je imalo obseg 500 m. te je bilo najpopularnije od triju trkališta u Zagrebu. Ovo trkalište posjećivao je dapače i sam nadvojvoda Leopold Salvator s obitelju, a B. bio mu je učiteljem (1914).

Kasnije je B. napustio biciklistički sport te se je posvetio izključivo planinarstvu. Tu je kao odbornik i podpredsjednik Hrvatskog planinarskog družtva skoro kroz dva decenija razvio veliku djelatnost. Ujedno je revno posjećivao i sve podružnice H. P. D. te se zanimao za podignuće domova podružnica. Prošao je sve planine i vrhove Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercegovine, a popeo se je i na slovenske Alpe na čelu sa starcem Triglavom. B. bio je i dobar klizač te više godina odbornikom I. Hrvatskog Sklizalačkog družtva u Zagrebu te revni organizator raznih liepih klizalačkih priredbi. Ujedno je neko vrieme pokušao i sa ski-sportom.

Veliki interes pokazao je B. za uzpinjanje slobodnim balonom. U Beču je posjetio vojničku zrakoplovnu školu u Fischamendu. Tu se je jedared uzpeo balonom i s nadporučnikom Mansbarthom je preletio preko Dunava i spustio se u jednom slovačkom selu na Karpatima. Nadporučnik Mansbarth bio je izvrstan pilot, te je služio u Zagrebu kod 53. pješačke pukovnije. U to vrieme bio je zauzimanjem nadporučnika Krala poslan iz Budimpešte balon Turul u Zagreb, na kojem je B. s Mansbarthom i Kralom načinio uzlet g. 1905., pa je za velike oluje preletio Sljeme, te se morao spustiti kod Slanog Potoka kod Gornje Stubice.

Drugi puta je Bothe odletio dne 23. svibnja 1905 u noći za prekrasne mjesečine s Mansbarthom i Ferdom Budickiem nad Veliku Goricu, gdje su se zadržali na nebeskom svodu do izlaza sunca. Najljepši uzpon doživio je B. na Duhove g. 1906. s Mansbarthom i Budickijem, poznatim zagrebačkim sportašem. Tada su balonom »Excelsior« prošli Gorski Kotar te konačno stigli u Hrvatsko Primorje, pa se spustili kod Baške na otoku Krku.

Narod je posvuda smione sportaše najljepše primao i počastio te se je divio balonu i letačima kao nekakvom čudovištu.

Balon se je punio kod stare plinare kraj Kazališnog trga, a vesele putnike odpratilo je mnogo znatiželjnog naroda uz obilje cvieća te pratnju vojničke glasbe. B. je uviek na putu bacao razglednice s pozdravima, od kojih su mnoge došle i adresatima do ruku.

Po oduševljenom pripoviedanju B. uzpon balonom je pravi i neopisivi užitak, tim više, jer se ne čuje nikakav zvuk strojeva kao na aeroplanima, što znatno smeta i kvari pravi užitak ovakve prekrasne vožnje. Da prikažemo pravi i podpuni sportski život B. moramo još iztaknuti, da je on bio u mladjim danima i dobar mačevalac i revan član I. hrvatskog mačevalačkog kluba u Zagrebu te dobar učenik mačevalačke škole tadanjeg talijanskog meštra Giuseppe Galantea, pa je prisustvovao mnogim vrlo uspjelim mačevalačkim priredbama maestra Galantea. Bothe je bio onaj, koji je nagovorio Galantea, da je iz Venecije došao u Zagreb.

Danas još živi B. u punom zdravlju te se sjeća živom fantazijom naročito svojih prekrasnih balonskih uzpona, a bilo bi zaista vriedno, da on te svoje liepe uspomene i gdjegod priopći.

E. Laszowski:

PRILOG POVIESTI REGULACIJE BAKAČEVE I VLAŠKE ULICE

Ovim pitanjem bavila se je županija zagrebačka g. 1774., dakle ravno prije 166 godina. — I danas je ovo pitanje aktuelno.

U »Novostima« od 21. i 23. veljače ove godine iznesena su aktuelna mnienja, kako da se rieši pitanje regulacije Bakačeve i Vlaške ulice i kako bi imao dobiti oblik onaj trokutni blok kuća izmedju Gradske štedionice, odnosno nove ulice, koja bi spajala Jelačićev trg s Vlaškom ulicom, te Vlaške ulice. Nacrt priobćen u »Novostima« od 23. veljače ovo važno pitanje povoljno riešava, što, kad se osnova provede u život, značit će dobit za prometne prilike grada Zagreba.

Vlaška ulica bila je od vajkada jedina cesta, koja je vodila u Zagreb s iztočne strane grada, jer je njome prolazio promet prema Dugom Selu—Križevcima—Bjelovaru, pak prema Sv. Ivanu Zelini i Varaždinu, te dalje preko Ptuja u austrijske strane. Promet taj bio je vazda dosta živahan i ovim su putem kretale stare »deližance« sve do Graza i Beča. Vodila je ta cesta na zagrebačku »Harmicu«, gdje je uredovala »harmica« tridesetnica, gdje su se plaćale uvozne i izvozne pristojbe »harmica«, »trigesima«, »dreissigst«, koja je nekoć išla u korist uzdržavanja gradskih zidina i kula, kako su to odredjivala kraljevska privilegia dana staroj »varoši zagrebačkoj na brdu Gradecu« (Mons Graecensis).

Hajde da se stavimo u g. 1774. i podjimo na »Harmicu«, današnji Jelačićev trg, pa krećemo na Kaptol. Prodjemo drveni most, ispod kojega utiče voda drevnoga vrela Manduševca, eto nas na uglu Jelačićeve kuće, do koje prema Kaptolu stoji kuća Čabrijanova, uz koju sa sjeverne strane teče gorski potok Medvešćak, Medvednica, na kojem vidimo nešto niže klaonicu (laniena), gdje su zagrebački mesari tukli blago za svoje mesnice. Niže opet klaonice stoji mlin s četiri kule. Vidimo, da se na lievoj strani potoka, od klaonice do mlina diže zemljani nasip, koji je imao štititi Vlašku ulicu od poplava. Izmedju Čabrijanove i Jelačićeve kuće i klaonice udešen je kanal, kojim se je u čas visoke vode ova odpuštala zaporima u polja prema vrtu »crne škole« (sjemeništa).

Nasuprot Čabrijanovoj kući stoji mala četverouglasta sgradica, čini nam se kao da je to gradska stražarnica, koja bdije na ulazu na Harmicu. Prešli smo most preko Medvešćaka, i tu tik uz potok stoji kuća Mavračićeva, oko koje se na desno skreće u Vlašku ulicu, gdje nasuprot bisku-

povom gradu stoji kaptolski »špital« (nosocomium). Ovomu nasuprot imao se podignuti novi zid, koji bi podzidavao biskupski vrt.

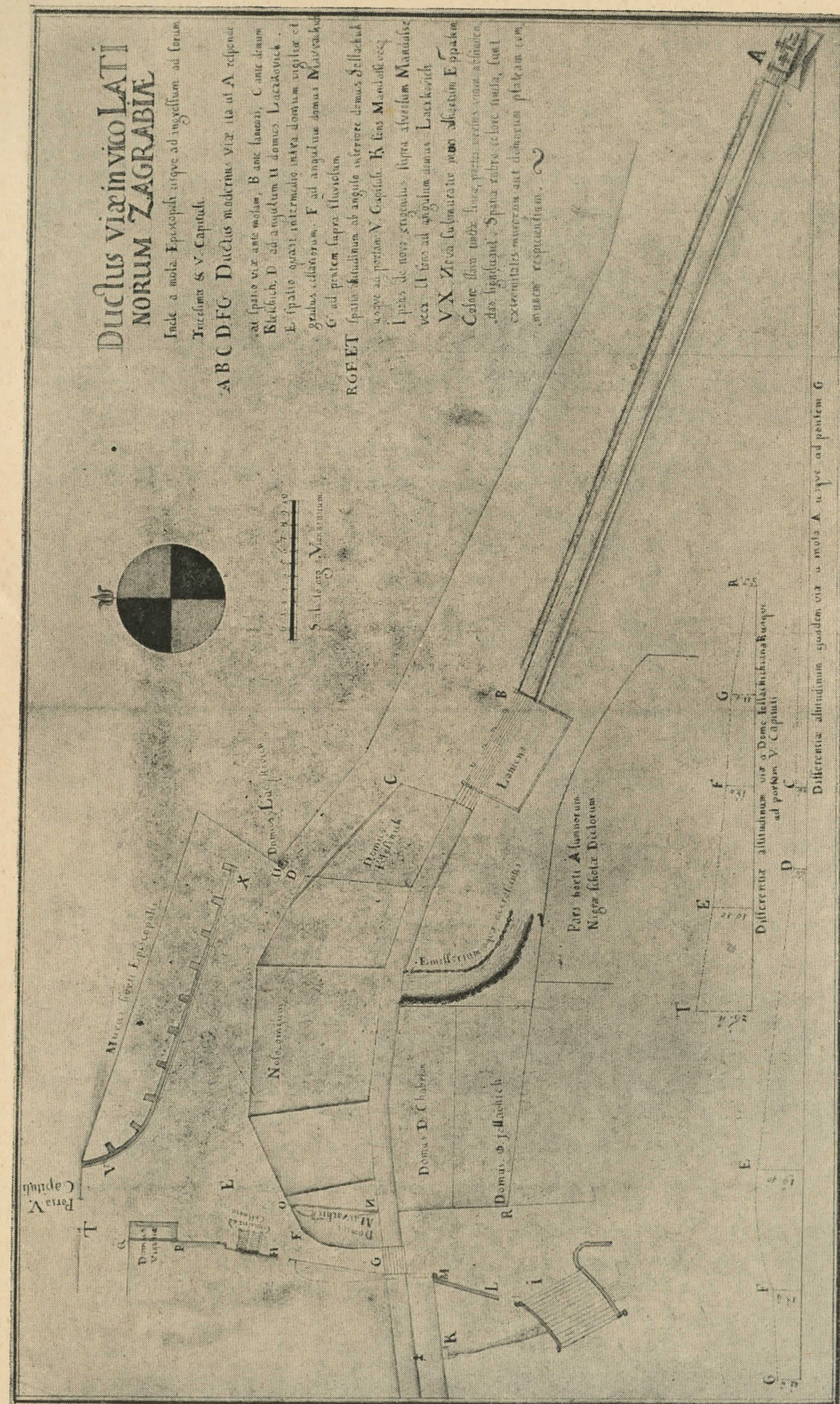
Ulica pred Mavračićevom kućom je tiesna, pa se evo misli, da se poruši, i tako proširi ulica prema Kaptolu (današnja Bakačeva), a tako i da se nešto prostora za ulicu uzme od zemljišta nasuprot. Prema Kaptolskim vratima s lieva su stube, koje vode do nekih podruma, a na uglu gore više (gdje se danas zaokreće u Tkalčićevu ulicu) stoji kaptolska stražarnica. Ne ćemo na Kaptol, već skrećemo na lievo u Vlašku ulicu. Prodjemo pokraj »špitala« i evo nas na vrlo uzkoj i tiesnoj cesti izmedju Lackovićeve kuće (do nedavno poznate trgovine Žigrović narodnih opremnih stvari) s lieve, i Kleščićeve kuće s desne strane. Ta je točka, koja najviše smeta prometu Vlaške ulice. Tu valja nešto učiniti, proširiti, odkinućem diela Kleščićeve kuće, a bome i rušenjem kuća sa sjeverne strane Vlaške ulice. Misli se pače uklanjati i dio bloka kuća, gotovo sve do Mavračićeve kuće. Toliko smo to gledali okom g. 1774.

Kako smo vidjeli, onaj tjesnac kod Lackovićeve nekoć kuće, bio je golema zapreka za promet u Vlaškoj ulici. Tomu je htjela doskočiti zagrebačka županija, i poduzela korake, da se Vlaška ulica regulira. Koncem god. 1773. povjeri to mjerniku Ivanu Stipanoviću.

Stipanović primi se posla, te je 4. siečnja 1774. podastro županiji svoj pismeni elaborat za regulaciu Vlaške ulice, priloživši nacrt. Oboje je svakako od velike vriednosti. Njegov elaborat, odnosno vještačko mnienje, glasi: »Priloženi nacrt predočuje cestu u ulici zvanoj Vlaškoj, kako je otvorena pridolazećima od Sesveta na trg tridesetnice i do kaptolskih vrati. Kako ova biva uviek a osobio za vrieme sajmova, ne samo nezgodna, nego i pogibeljna, držim, da je to poznato cielomu kraljevstvu. Bilo bi nepotrebno reći, da treba ovu cestu većim troškom popraviti, ili pako nekuda druguda svesti, jer osim strmina, što je prikazano crtama, koje prikazuju razlike visina, veliki su, ne manje tjesnaci, kod kuće Lackovićeve kod D., Mavračićeve kod F. G., kao i cielom srednjem dielu sbog kosine, koja podupire zid biskupova vrta, i koja donjim svojim dielom seže do kraja ulice do kuća, koje joj stoje nasuprot«.

»Za to, da se toj neprilici dobro i stalno pomoći može, treba odstraniti najprije kuću Mavračićevu, onda Kleščićevu s njoj susjednom i napokon stražarnicu i stube do crta označenih žutom bojom. Drugo, zid biskupova vrta treba podzidati, kako je označen crtom V. X. zajedno s temeljima do visine od 10 stopa, i preko Manduševca sagraditi novi most kod I. Treće, kod Kaptolskih vratiju valja odkopati zemlju do 4 stopa, među kućom Lackovićevom i Kleščićevom povisiti za 3 stope, i tako polako snizivati cestu sve do biskupovog mlina kod A. Tako i teren kod Kaptolskih vrati skoro do kaptolske kurije, poravnati. Cielu cestu treba napokon do mlina A. providiti s obje strane kanalima, sagra-

djenima od solidnoga kamena. Prostor izmedju kanala (t. j. sama cesta o. a.) ima se raznim kamenjem na stopu visoko podložiti, a takvim kamenjem obiluje potočić, koji onuda protiče, te onda pokriti sitnim pieskom, nabiti, da se izpune praznine. Sve to je svakako skupo, stoga, jer osim odštete za štete na kućama, iziskuju se troškovi za gradnju novoga mosta, podzidavanja biskupovoga vrta, ne računajući potrebne meštre, 35 hvati kamena, oko 80 tisuća cigala, poravnanje i taracanje ciele ceste, treba 20 tisuća, ipak treba obćoj stvari udovoljiti i dati se na posao narednoga proljeća. Što sve pokorno podastirem mnienju i odredbi županije i preporučam se pokorno milosti i naklonosti slavne županije. Najpokorniji sluga Ivan Stipanović v. r.«

Zanimljivo je uzporediti ovu staru osnovu regulacije s današnjom. I onda su naši stari mislili kao i danas!

Originalne ove dokumente našao sam o. g. 1892. kod mesara Gregurića na Splavnici u Zagrebu, što je isti kupio kao škart županijskog arkiva. Predao sam ga gradskom arkivu zagrebačkom, gdje se i sad nalazi.

Prof. dr. Eugen Sladović: (Nastavak)

SREDNJI STALEŽ, NJEGOVO ZNAČENJE, KULTURNA I SOCIJALNA VAŽNOST SA STAJALIŠTA KOMUNALNE POLITIKE

Pored toga traže privatni namještenici zasebno jedinstveno radno pravo (osamsatni, odnosno šestsatni radni dan, nedjeljni odmor, weekend, uredjenje pitanja plauzule o zabrani konkurencije, posebne komore za privatne namještenike, pravo koalicije i sl.). Slične zahtjeve koje iznose obrtnici, postavljaju i trgovci. Na području moderne trgovine izvršene su dalekosežne promjene pod utjecajem usavršenja prometa, proširenja diobe rada i jače koncentracije kapitala. Tim povodom postala je u mnogom pogledu suvišna posredovna funkcija trgovca. To vriedi naročito za unutarnju trgovinu, kod koje je omogućeno proizvodjačima, tvorničarima i poljodjelcima da mimoidju medjutrgovinu, odnosno da se sami izravno obskrbljuju ili da sami prodaju trgovačku robu. Ogroman razvitak privrednih asociacija, osnivanje mnogobrojnih zadružnih saveza i zadruga za nabavu i prodaju robe i sl. znatno su ograničili djelatnosti mnogobrojnih trgovačkih obrta. To se štetno odrazilo na male i srednje trgovine, a konačno i na samu veletrgovinu. No takvi sukobi obstojali su i uviek postoje, a racijonalna državna i komunalna politika mora nastojati

da ih ublažuje i po mogućnosti harmonizira. Zahtjevi, koje iznose pojedini dielovi srednjeg staleža u svojim zasebnim pitanjima, odnosno organizacije srednjeg staleža na svojim skupnim manifestacijama, predstavljaju zrcalo njihovog stanja i potreba te mogu uspješno poslužiti državnoj i komunalnoj politici kod usmjeravanja njihovoga zakonodavnog (statutarnog) i upravnog rada. Tako su se primjerice obrtnici borili protiv čitavog niza zakonodavnih čina, koji su u ZIX. stoljeću donieli obrtničku slobodu. Pokret hrvatskih obrtnika nastao je odmah nakon ukinuća cehova i nije se nikad smirio. Ovdje nije moguće iznieti reminiscencije na tu borbu kao ni njezine uspjehe i neuspjehe. Ni najnovije obrtno zakonodavstvo ne zadovoljava obrtnički pokret, koji traži sve jaču zaštitu i pomoć. Privredno-politički program obrtničkoga srednjestaležkog pokreta napose ističe potrebu osposobljenja (stručne spreme), a iznosi i mnoge druge radikalne zahtjeve kao primjerice: ukidanje odnosno ograničenje vojničkih i kažnjeničkih obrtnih radionica, zabrana torbarenja po strancima i ograničenje putujuće trgovine uobće, ukidanje robnih kuća i filijalnog sistema (odnosno njihovo jače oporezovanje putem porezne progresije) uklanjanje zloporaba pomoću lažnih tvrtka i nepoštene reklame, promjenu stečajnog prava i sl. Protivnici srednjeg staleža napominju, da predleže znatne potežkoće kod odredjivanja srednjeg staleža obzirom na različite privredničke skupine prema pojedinim glavnim privrednim granama. Tako se navodi, da ne predleži sigurna podloga za bezprigovorno ustanovljenje i ograničenje maloga, srednjega i velikog privrednog poduzeća, jer su to vrlo relativne kategorije. Svaki pokušaj, koji nastoji pouzdanim značajkama pojmovno odieliti maleno i srednje obrtno privredno poduzeće od velikog poduzeća, nailazi na mnogobrojne potežkoće,[199]) a in ultima linea dovodi do posve samovoljnoga i mehaničkog grupiranja. U tu svrhu ne mogu pouzdano poslužiti promjenljive i elastične granice pojedinih skupina, koje se postavljaju obzirom na poslovni promet, broj zaposlenoga pomoćnog osoblja, upotrebu strojeva, veličinu uloženog kapitala i sl. Često zadaje i samim privrednicima konkretno potežkoće u vezi s razlikom izmedju rukotvornog obrta i manjega industrijalnog poduzeća. Osim toga predleže u takvim dogodjajima pored posve tehničkih i pravnih momenata i mnoga socijalna i kulturna pitanja (kao primjerice obća i stručna izobrazba, odnos prema pomoćnicima i konzumirajućoj publici), po kojima se razlikuje jedna klasa od druge prema odredjenim značajnim crtama. No kod razlikovanja malene i srednje trgovine od veletrgovine ne dostaju često ni ova pomoćna sredstva za njihovo točno pojmovno razlikovanje, jer pojam malene i srednje trgovine nije posve identičan s pojmom detailne trgovine, t. j. s trgovinom, koja posluje u izravnom

---

[199]) Dr Eugen Sladović: Obrtno pravo. Zagreb. 1925., str 1. i sl.

prometu s potrošačima u opreci naprama veletrgovini, koja trguje s trgovcima. No usprkos svih tih prigovora instinktivno priključuje se pokretu srednjeg staleža sve, što u njega spada prema pomenutim momentima.

To vriedi i za slobodna i činovnička zvanja. Staležki pokret ostalih skupina novoga srednjeg staleža, i to činovnika i pripadnika slobodnih zvanja polazi često za svojim vlastitim svrhama. Tako primjerice državni i komunalni činovnici zahtjevaju reformu činovničkih plaća, donošenje suvremenoga i jedinstvenoga socijalnog činovničkog prava (napose disciplinarnog prava), zajamčenje mogućnosti činovničkog napredovanja u više stepene položaja i plaća, uvedenje činovničkih zastupstva s pravom suodlučivanja u osobnim i stvarnim pitanjima i sl. Pripadnici slobodnih zvanja (liečnici, odvjetnici, privredni savjetnici, arhitekti, umjetnici, književnici i sl.) traže jednako kao i ostali pripadnici novoga srednjeg staleža reformu poreznog prava, uvažavanje njihovoga socijalnog položaja kod odmjerenja poreza i sviju ostalih staležkih interesa, koje nastoje unaprieditи pomoću svojih staležkih organizacija.[200]) Tako primjerice i vlasnici malih renta kao pripadnici srednjeg staleža traže uvaženje svojih posebnih interesa kod oporezovanja, povišenje renta u vezi s obćom devalvacijom, državne pomoći i sl.

Konačno valja spomenuti, da se pokret srednjeg staleža nastoji u novije vrieme afirmirati i preko političkih stranaka. Pri tome se srednji stalež služi u državama s parlamentarnim zastupstvom obstojećim političkim strankama, koje su njihovim zahtjevima bliže po svojem programu. No pokazala se tendencija i osnivanja zasebnoga saborskog zastupstva srednjeg staleža. To je razumljivo sbog stajališta modernih političkih stranaka. Konzervativne stranke izvode svoje programe u vezi s ostatcima feudalne kulture, kojoj pripadaju njezini pristaše. Liberalizam je stranačko geslo gradjanstva, a po svojem sastavu i tendencijama je heterogen jednako kao i ovo. U liberalizmu mogu se razlikovati skupina gradjanstva i intelektualnih zvanja od skupine tečevno-privrednih skupina. Načelo individualizma, koje zastupa liberalizam, različito se odrazuje u potonjim dvjema skupinama, jer gradjanstvo i intelektualna zvanja teže za autonomijom, dok tečevno-privredna skupina traži po mogućnosti što šire područje rada. Autonoman čovjek izpunjen je smislom za zajednicu, koja se tiče neosobnih i nadljudskih tvorba (kao primjerice umjetnosti, znanosti, Boga i životnog ideala), dok privredni individualizam uključuje u sebi težnju za dobitkom (egoizam) a u odnosima naprama drugim ljudima ograničuje se na posve družtvene odnose (ugovori, borba, moć). Toj opreci odgovaraju i dva različita pojma slobode, koja oba figuriraju pod imenom

---

[200]) Dr Eugen Sladović: Oblici korporativne organizacije kod nas (Izdanje III. Hrvatskoga socijalnog tjedna. Zagreb. 1939., str. 202—246).

liberalizma, i to negativni pojam slobode (koji teži za neodvisnošću od odredjenih političkih i moralnih stega, a traži da se omogući svakom pojedincu da svoj život udesi prema svom vlastitom shvaćanju i prema snazi svojih lakata), i pozitivni pojam slobode (koji je upravljen na razvitak i usavršenje ličnosti). Negativni pojam slobode je značajka manchesterstva, a drugi pozitivni pojam slobode reprezentiraju Wilhelm von Humboldt, Stuart Mill, Ante Starčević i dr. Jedan pojam slobode pripada političko-privrednom, a drugi duhovnom interesnom području.

Medju stranke srednjeg staleža ubrajaju se stranke, koje pobijaju socijalizam i kapitalistička velepoduzeća, a zastupaju interese samostalnoga srednjeg staleža u obrtu, poljodjelstvu i u skupini namještenika za stalnu plaću. U mnogim državama spadaju ovamo kršćansko-socijalne i seljačke stranke, koje se u saborima spajaju često u veće parlamentarne skupine. U Njemačkoj pokušalo se nakon revolucije od godine 1918. osnovati nove stranke srednjeg staleža, ali pri tome nijesu postignuti veći uspjesi. Ovamo se može ubrojiti njemačka narodno demokratska stranka, osnovana u prosincu 1918, koja je prema svom programu tražila: velikonjemačku narodnu državu na demokratskoj podlozi s narodnom vojskom, razvitak i unapredjenje slobodnoga i stalno plaćenoga srednjeg staleža, jednakopravnost radnika i poslodavaca, naprednu izgradnju socijalnog zakonodavstva, agrarnu reformu i unutarnju kolonizaciju, te borbu protiv internacijonalnog socijalizma, komunizma i boljševizma, nadalje velikonjemačka slobodarska stranka, koja je u svojem programu od godine 1920. zastupala slične svrhe.[201])

Srednji stalež nastoji da bude zastupan u komunalnim zastupstvima. To vriedi napose za onaj dio srednjeg staleža, u koji spadaju pripadnici privrednih zvanja, javni činovnici i slobodna javna zvanja.

---

[201]) Felix Rachfahl: Mittelstandsparteien. (Politisches Handwörterbuch. Unter redaktioneller Mitwirkung von Kurt Jagow Herausgegeben von Paul Herre. Zweiter Band. Leipzig. 1923., str. 147).

DRUŽTVENE VIESTI

Naši družtveni sastanci izvan družtvenih prostorija. Ovih ljetnih praznika nijesu naši tjedni sastanci kod naših prijatelja izvan družtvenih prostorija onako uspjevali kao prošlih godina, a to je i sasvim naravno. Imademo iznimne ratne prilike, u kojima je prekratka redarstvena ura za izostanak po noći, a osim toga i zamračivanje vrtova i lokala nije za takove sastanke bilo pogodujuće.

No zato je ipak bilo nekoliko dobro uspjelih sastanaka i ako su bili prekratki. Nadajmo se, da će do budućih ljetnih praznika prestati sadanje ratno stanje i da će opet nastati normalne prilike, u kojima će i družtveni život opet procvati i s puno više poleta, jer smo u našoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Budući smo sada na početku mjeseca rujna, i nove sezone družtvenih sastanaka i priredaba u družtvenim prostorijama, družtvena uprava učinit će sve moguće, da ti sastanci i ostale priredbe budu što ugodniji. Prvi takav naš sastanak bit će u četvrtak dne 11. rujna na večer, na kojemu ćemo prirediti komemoraciju našeg zaslužnog člana i hrvatskog skladatelja Luje Šafranek-Kavića, a povodom prve obljetnice njegove prerane smrti.

Izlet u Samobor. Dne 17. kolovoza t. g. priredili smo izlet u naš liepi Samobor. Taj izlet morali smo takodjer učiniti vlakom zbog nestašice autobusa, pa smo pošli našim popularnim »Samoborcem«. Vožnja u Samobor kroz onu prekrasnu panoramu obradjenih polja, sva bujnog rasta, naročito od Podsuseda do Samobora, bila je pravi užitak za naše Zagrebčane. Vrhunci Zagrebačke, Okićke i Samoborske gore, bili su ukras sve te romantike. Kako smo bili u sredini ljeta sasvim naravno, da je kupanje u Šmidhenovim toplicama i basenu s hladnom vodom, bio glavni cilj i svrha toga izleta, barem za većinu članova.

Poslije podne bilo je malo oblačno s nešto sunca, ipak su kupači imali dosta užitka s kupanjem. U medjuvremenu mnogi od članova posjetili su već u jutro nakon dolaska tamošnje crkve i bili kod sv. mise. Osim toga posjetili su i stari grad, piramidu, te liepi Anindol u podnožju Samoborske gore, za koju veliki naš hrvatski pjesnik Preradović u jednom svojem stihu kaže:

»Kog god desi s Tobom zgoda
osjeti joj čar,
I ponese srcem oba,
Nju i Tebe tja do groba!«

Prema tome će i ovaj naš izlet ostati našim članovima u ugodnoj upomeni.

Sjednica upravnog odbora sazvana je za 11. rujna ove godine, na kojoj će se riešiti i pitanje saziva naše redovite Glavne skupštine za ovu godinu.

Izdavač: »Družtvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik: Stjepan Stiegler, grad. senator, Brešćenskoga ulica 10 (telefon 22-411). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I. kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ulica broj 6. — Za tiskaru odgovora Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.

